บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องผลการใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรเรื่องพิธีกรรมโนราโรงครูที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแยกประเด็นนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
   1.1 วิสัยทัศน์
   1.2 หลักการ
   1.3 จุดหมาย
   1.4 สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน
   1.5 คุณลักษณะอันพึงประสงค์
   1.6 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
   1.7 การจัดการเรียนรู้
   1.8 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
   1.9 เกณฑ์การวัดและประเมินผลการเรียน
2. กิจกรรมเสริมหลักสูตร
   2.1 ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตร
   2.2 ความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
   2.3 วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
   2.4 ประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร
   2.5 ประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตร
3. พิธีกรรมโนราโรงครู
   3.1 รูปแบบของโนราโรงครู
   3.2 วัตถุประสงค์ของโนราโรงครู
   3.3 ขั้นตอนการประกอบพิธีโนราโรงครูเพื่อครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่
4. รูปแบบการสอนซิปปา
   4.1 ความเป็นมาและความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA)
   4.2 หลักการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA)

4.3 แผนการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA)

4.4 การวัดและการประเมินผลแบบซิปปา (CIPPA)

5. การพัฒนาทักษะปฏิบัติ

5.1 ความหมายของทักษะปฏิบัติ

5.2 รูปแบบการเรียนการสอนในการพัฒนาทักษะปฏิบัติ

6. การวัดทักษะการปฏิบัติ

6.1 ความหมายของการวัดทักษะการปฏิบัติ

6.2 การประเมินภาคปฏิบัติ

6.3 เทคนิควิธีการประเมินการปฏิบัติ

6.4 ประเภทของเครื่องมือการประเมินการปฏิบัติ

6.5 เกณฑ์การประเมินการปฏิบัติ

7. การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

7.1 ความหมายการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

7.2 จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

7.3 การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

7.4 ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

7.5 ประโยชน์ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

8. เจตคติ

8.1 ความหมายของเจตคติ

8.2 องค์ประกอบของเจตคติ

8.3 การวัดเจตคติ

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณภาพด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยได้มีการกำหนด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 2)

1. วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 4)

2. หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 4)

1) เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐาน ของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

2) เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ

3) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในกาจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

4) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้

5) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

6) เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายสามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

3. จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขมีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 5)

1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมมีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

4. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 6)

1) สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1.1) ความสามารถในการสื่อสารเป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

1.2) ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิด อย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

1.3) ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูล

สารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

1.4) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ การดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

1.5) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสารการทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

5. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2) ซื่อสัตย์สุจริต
3) มีวินัย
4) ใฝ่เรียนรู้
5) อยู่อย่างพอเพียง
6) มุ่งมั่นในการทำงาน
7) รักความเป็นไทย
8) มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพิ่มเติมให้สอดคล้องตามบริบทและจุดเน้นของตนเอง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 7)

6. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 12)

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และ สังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันยึดมั่นศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ารวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรักความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผล ต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหา วิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

7. การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่าง ๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายมีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 25-26)

7.1 หลักการจัดการเรียนรู้การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

7.2 ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

7.3 กระบวนการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้ จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ

กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอน จึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7.4 การออกแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

7.5 บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร ทั้งผู้สอนและผู้เรียนควรมีบทบาท ดังนี้

7.5.1 บทบาทของผู้สอน

1) ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน

2) กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะกระบวนการ ที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการ และความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์

3) ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

4) จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

5) จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

6) ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน

7) วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

7.5.2 บทบาทของผู้เรียน

1) กำหนดเป้าหมาย วางแผน และรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง

2) เสาะแสวงหาความรู้ เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อความรู้ ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ

3) ลงมือปฏิบัติจริง สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเองและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู

4) ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

8. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานสองประการคือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาและประเมินตามตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโดยใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลและสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ตลอดจนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิด การพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับชั้นเรียน ระดับสถานการศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ มีรายละเอียด ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 28-29)

8.1 การประเมินระดับชั้นเรียน เป็นการวัดและประเมินผลที่อยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ผู้สอนดำเนินการเป็นปกติและสม่ำเสมอในการจัดการเรียนการสอน ใช้เทคนิคการประเมินอย่างหลากหลาย เช่น การซักถาม การสังเกต การตรวจการบ้าน การประเมินโครงงาน การประเมินชิ้นงาน/ ภาระงาน แฟ้มสะสมงาน การใช้แบบทดสอบ ฯลฯ โดยผู้สอนเป็นผู้ประเมินเองหรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน ผู้ปกครองร่วมประเมิน ในกรณีที่ไม่ผ่านตัวชี้วัดให้มีการสอนซ่อมเสริม การประเมินระดับชั้นเรียนเป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการความก้าวหน้าในการเรียนรู้ อันเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด มีสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงและส่งเสริมในด้านใด นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลให้ผู้สอนใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนของตนด้วย ทั้งนี้โดยสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

8.2 การประเมินระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินที่สถานศึกษาดำเนินการเพื่อตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนเป็นรายปี/รายภาค ผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนอกจากนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ว่าส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนตามเป้าหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีจุดพัฒนา

ในด้านใด รวมทั้งสามารถนำผลการเรียนของผู้เรียนในสถานศึกษาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับชาติ ผลการประเมินระดับสถานศึกษาจะเป็นข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการปรับปรุงนโยบาย หลักสูตร โครงการ หรือวิธีการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ตามแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาและการรายงานผลการจัดการศึกษาต่อคณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองและชุมชน

8.3 การประเมินระดับเขตพื้นที่การศึกษา เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับเขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ตามภาระความรับผิดชอบ สามารถดำเนินการ โดยประเมินคุณภาพผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนด้วยข้อสอบมาตรฐานที่จัดทำและดำเนินการ โดยเขตพื้นที่การศึกษา หรือด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานต้นสังกัด ในการดำเนินการจัดสอบ นอกจากนี้ยังได้จากการตรวจสอบทบทวนข้อมูลจากการประเมินระดับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

8.4 การประเมินระดับชาติ เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับชาติตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมิน ผลจากการประเมินใช้เป็นข้อมูลในการเทียบเคียงคุณภาพการศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ตลอดจนเป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในระดับนโยบายของประเทศ

ข้อมูลการประเมินในระดับต่าง ๆ ข้างต้นเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาในการตรวจสอบทบทวนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ถือเป็นภาระความรับผิดชอบของสถานศึกษาที่จะต้องจัดระบบดูแลช่วยเหลือ ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลที่จำแนกตามสภาพปัญหาและความต้องการ ได้แก่ กลุ่มผู้เรียนทั่วไป กลุ่มผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาด้านวินัยและพฤติกรรม กลุ่มผู้เรียนที่ปฏิเสธโรงเรียน กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มพิการทางร่างกายและสติปัญญา เป็นต้น ข้อมูลจากการประเมินจึงเป็นหัวใจของสถานศึกษาในการดำเนินการช่วยเหลือผู้เรียนได้ทันท่วงที ปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและประสบความสำเร็จในการเรียน

สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา จะต้องจัดทำระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาให้สอดคล้องและเป็นไปตามหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่

เป็นข้อกำหนดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน

9. เกณฑ์การวัดและประเมินผลการเรียน

9.1 การตัดสิน การให้ระดับและการรายงานผลการเรียน มีรายละเอียดดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 30-32)

9.1.1 การตัดสินผลการเรียน

ในการตัดสินผลการเรียนของกลุ่มสาระการเรียนรู้ การอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั้น ผู้สอนต้องคำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนเป็นหลัก และต้องเก็บข้อมูลของผู้เรียนทุกด้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในแต่ละภาคเรียน รวมทั้งสอนซ่อมเสริมผู้เรียนให้พัฒนาจนเต็มตามศักยภาพ

1) ระดับประถมศึกษา

1.1) ผู้เรียนต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมด

1.2) ผู้เรียนต้องได้รับการประเมินทุกตัวชี้วัด และผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

1.3) ผู้เรียนต้องได้รับการตัดสินผลการเรียนทุกรายวิชา

1.4) ผู้เรียนต้องได้รับการประเมิน และมีผลการประเมินผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด ในการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2) ระดับมัธยมศึกษา

2.1) ตัดสินผลการเรียนเป็นรายวิชา ผู้เรียนต้องมีเวลาเรียนตลอดภาคเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมดในรายวิชานั้น ๆ

2.2) ผู้เรียนต้องได้รับการประเมินทุกตัวชี้วัด และผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

2.3) ผู้เรียนต้องได้รับการตัดสินผลการเรียนทุกรายวิชา

2.4) ผู้เรียนต้องได้รับการประเมิน และมีผลการประเมินผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนดในการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การพิจารณาเลื่อนชั้นทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ถ้าผู้เรียนมีข้อบกพร่องเพียงเล็กน้อย และสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่าสามารถพัฒนาและสอนซ่อมเสริมได้ให้

อยู่ในดุลพินิจของสถานศึกษาที่จะผ่อนผันให้เลื่อนชั้นได้ แต่หากผู้เรียนไม่ผ่านรายวิชาจำนวนมาก และมีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหาต่อการเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้น สถานศึกษาอาจตั้งคณะกรรมการพิจารณาให้เรียนซ้ำชั้นได้ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงวุฒิภาวะและความรู้ความสามารถของผู้เรียนเป็นสำคัญ

9.1.2 การให้ระดับผลการเรียน

1) ระดับประถมศึกษา ในการตัดสินเพื่อให้ระดับผลการเรียนรายวิชา สถานศึกษาสามารถให้ระดับผลการเรียนหรือระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียน เป็นระบบตัวเลข ระบบตัวอักษร ระบบร้อยละ และระบบที่ใช้คำสำคัญสะท้อนมาตรฐาน การประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้นให้ระดับผลการประเมินเป็น ดีเยี่ยม ดี และผ่าน การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จะต้องพิจารณาทั้งเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม การปฏิบัติกิจกรรมและผลงานของผู้เรียน ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด และให้ผลการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นผ่าน และไม่ผ่าน

2) ระดับมัธยมศึกษา ในการตัดสินเพื่อให้ระดับผลการเรียนรายวิชา ให้ใช้ตัวเลขแสดงระดับผลการเรียนเป็น 8 ระดับ

การประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น ให้ระดับผลการประเมินเป็น ดีเยี่ยม ดี และผ่าน

การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จะต้องพิจารณาทั้งเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม การปฏิบัติกิจกรรมและผลงานของผู้เรียน ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด และให้ผลการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นผ่าน และไม่ผ่าน

9.1.3 การรายงานผลการเรียน

การรายงานผลการเรียนเป็นการสื่อสารให้ผู้ปกครองและผู้เรียนทราบความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาต้องสรุปผลการประเมินและจัดทำเอกสารรายงานให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะ ๆ หรืออย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง การรายงานผลการเรียนสามารถรายงานเป็นระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียนที่สะท้อนมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้

9.2 เกณฑ์การจบการศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเกณฑ์กลางสำหรับการจบการศึกษาเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

9.2.1 เกณฑ์การจบระดับประถมศึกษา

1) ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐาน และรายวิชา/กิจกรรมเพิ่มเติมตามโครงสร้างเวลาเรียน ที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

2) ผู้เรียนต้องมีผลการประเมินรายวิชาพื้นฐาน ผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

3) ผู้เรียนมีผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียนในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

4) ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

5) ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

9.2.2 เกณฑ์การจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1) ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐานและเพิ่มเติมไม่เกิน 81 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 63 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมตามที่สถานศึกษากำหนด

2) ผู้เรียนต้องได้หน่วยกิตตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 77 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 63 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมไม่น้อยกว่า 14 หน่วยกิต

3) ผู้เรียนมีผลการประเมิน การอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียนในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

4) ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

5) ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

9.2.3 เกณฑ์การจบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

1) ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐานและเพิ่มเติมไม่น้อยกว่า 81 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 39 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติมตามที่สถานศึกษากำหนด

2) ผู้เรียนต้องได้หน่วยกิตตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 77 หน่วยกิต โดยเป็นรายวิชาพื้นฐาน 39 หน่วยกิต และรายวิชาเพิ่มเติม ไม่น้อยว่า 38 หน่วยกิต

3) ผู้เรียนมีผลการประเมิน การอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียนในระดับผ่านเกณฑ์ การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

4) ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

5) ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

สำหรับการจบการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น การศึกษาเฉพาะทาง การศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ การศึกษาทางเลือก การศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส การศึกษาตามอัธยาศัย ให้คณะกรรมการของสถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักเกณฑ์ในแนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

สรุปได้ว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ มีทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อกิจกรรมเสริมหลักสูตรเรื่อง พิธีกรรมโนราโรงครู ผู้วิจัยได้นำส่วนของ สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม นำมาจัดการเรียนการสอนในส่วนของ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 การวัดและประเมินผลจึงต้องให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน อาจจะใช้วิธีสอบข้อเขียน การสังเกต การสัมภาษณ์ และการตรวจผลงาน สามารถประเมินผลเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม แต่เพื่อให้การวัดและประเมินผลมีประสิทธิภาพจึงควรมีการวัดและประเมินผล ข้อมูลที่ได้มีมากมายที่จะสะท้อนความสามารถของผู้เรียนได้

กิจกรรมเสริมหลักสูตร

1. ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

คำว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตร มีการเรียกชื่อแตกต่างกันทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เช่น กิจกรรมนอกหลักสูตร (Extra Class Activities) กิจกรรมพัฒนาการ (Developmental Activities) กิจกรรมนักเรียน (Student Activities) และกิจกรรมนอกห้องเรียน (Out of Class Activities) ถึงแม้ว่าจะเรียกชื่อแตกต่างกันก็ตาม แต่ความหมายและจุดมุ่งหมายของกิจกรรมดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในที่นี้จะใช้คำว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตร (Co – Curricular Activities) ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

ใจจริง บุญเรืองรอด (2541:2) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่นักเรียนและ/หรือโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อความบันเทิง เสริมความรู้ ความสนใจ ความสามารถ

สุพิน บุญชูวงศ์ (2542:5) ได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ช่วยเชื่อมโยงกิจกรรมการสอนปกติหลายๆ ด้าน เพื่อสนองความสนใจ ความสามารถและความถนัด โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการด้วยความสมัครใจ

ไพฑูรย์ ถิรโพธ (2543: 5) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น โดยความสมัครใจของนักเรียนทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน

เพื่อมุ่งส่งเสริมทั้งด้านวิชาการ ความสามารถพิเศษ ตามความถนัดและความสนใจของนักเรียน ตลอดจนความบันเทิงหรือนันทนาการเพื่อให้นักเรียน นักศึกษาได้พัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย โดยมุ่งเน้นและสนับสนุนให้นักเรียนได้ประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง เพื่อเสริมประสบการณ์ชีวิต ทำร่วมกัน ปรับตัวเองเข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุข

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2545:15) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง การกระทำเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่จัดขึ้นนอกเวลาเรียนตามปกติของชั้นเรียน โดยผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง และมีความรู้เป็นผู้ดูแลให้คำแนะนำปรึกษา เป็นไปเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ในการเรียนตามหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สนองความสนใจและความถนัด พัฒนาความสามารถพิเศษ ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพ ช่วยฝึกอุปนิสัยของผู้เรียนให้เหมาะกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย และให้มีประสบการณ์อันนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง

จากความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่นักการศึกษากล่าวไว้ข้างต้น พอสรุปได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเสริมประสบการณ์ของผู้เรียน โดยให้นักเรียนที่สนใจได้ร่วมทำกิจกรรมในชั่วโมงกิจกรรมอิสระ

2. ความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตรนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นมากในปัจจุบัน เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ ดังนั้นกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงเป็นส่วนเสริมการเรียนการสอน ช่วยให้ความมุ่งหมายของการศึกษาบรรลุผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์และจะเป็นวิถีทางที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสวงหาประสบการณ์ด้วยตนเอง มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

สุพิน บุญชูวงศ์ (2542: 9) ได้กล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรสรุปได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษา หน้าที่หลักของสถานศึกษาจึงไม่เพียงแต่สอนวิชาในชั้นอย่างเดียว โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวให้ทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักรับผิดชอบ แสดงความสนใจและความต้องการของตน รวมทั้งพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์

สมภพ เจิมขุนทด (2542: 6-7) กล่าวไว้ว่าสถานศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยเหตุผลทางวิชาการ ดังต่อไปนี้

1) เพื่อสนองความต้องการด้านจิตวิทยา นักเรียน นิสิต และนักศึกษา เป็นวัยที่ต้องการการยอมรับ และต้องการรวมกลุ่มตามทฤษฎีขั้นความต้องการของ Maslow การเข้าร่วมกิจกรรมจะทำให้เกิดความอบอุ่น ความเชื่อมั่นตนเอง และประสบความสำเร็จ

2) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จะทำให้นักเรียน นิสิต และนักศึกษา ค้นพบความสามารถของตนเอง ผลงานของ Piaget แสดงให้เห็นชัดว่าการเรียนที่มีประสิทธิภาพนั้นเด็กจะต้องมีโอกาสได้กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง การได้รับประสบการณ์ตรงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาสติปัญญา

3) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทำให้นักเรียน นิสิต และนักศึกษา มีความกระตือรือร้น ดังผลงานของ Bandura ผู้นำเอาความคิดของ Skinner ที่ว่าการกระทำใดที่ได้รับการเสริมแรงจะมีแนวโน้มให้เกิดการกระทำนั้นอีก

4) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จะทำให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา รู้สึกถึงการใช้เวลาว่างให้มีคุณค่าและเกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

5) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และนักเรียนกับนักเรียน กิจกรรมที่ได้ทำงานร่วมกัน คิดร่วมกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์อย่างดียิ่ง

6) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นการพัฒนาความเป็นผู้นำทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะเด็กจะได้มีโอกาสจัดทำกันเองมีโอกาสเลือกและประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง ซึ่งจะมีลักษณะเป็นสังคมประชาธิปไตยเพราะเป็นกิจกรรมของนักเรียนโดยนักเรียนและเพื่อนักเรียน ซึ่งเป็นการเสริมในเรื่องการเป็นผู้นำ ผู้ตาม ตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

7) กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความจำเป็นยิ่ง เพราะถ้าขาดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะทำให้การพัฒนาของเด็กไม่สมบูรณ์ครบถ้วน

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษา มีความสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนการสอนในการเป็นเครื่องมือสร้างเสริมประสบการณ์และฝึกอบรมแก่นักเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งช่วยให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมาย

3. วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นการกำหนดขอบเขตและแนวทางของการดำเนินงานที่จะช่วยให้ผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรยึดเป็นหลักในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ มีนักการศึกษากล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ไว้ดังนี้

สมภพ เจิมขุนทด (2542: 9-10) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรสามารถสรุปได้ 5 ด้าน ดังนี้

1) เพื่อพัฒนาคน ได้แก่

1.1) เพื่อพัฒนาการเตรียมเด็กให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตยได้

1.2) เพื่อเป็นการฝึกตนให้มีลักษณะผู้นำ

1.3) เพื่อพัฒนาความสามารถของตน

1.4) เพื่อพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม

1.5) เพื่อสนองความต้องการทางจิตวิทยาของนักเรียน

1.6) เพื่อก่อให้เกิดวินัยแห่งตน

1.7) เพื่อให้เด็กพัฒนาทั้งกายและใจให้สมบูรณ์

2) เพื่อพัฒนาตนเองและครอบครัว ได้แก่

2.1) เพื่อเตรียมตัวเด็กให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว

3) เพื่อพัฒนางาน ได้แก่

3.1) เพื่อฝึกให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

3.2) เพื่อฝึกให้รู้จักปรับตัวในการทำงานเป็นหมู่คณะ

4) เพื่อพัฒนาด้านการศึกษา ได้แก่

4.1) เพื่อให้เด็กสนใจกับกิจกรรมของโรงเรียนให้มากขึ้น

4.2) เพื่อช่วยให้หลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยการจัดกิจกรรมให้สัมพันธ์กับวิชาที่เรียนในหลักสูตร

4.3) เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้เรียน

5) เพื่อพัฒนาสังคม ได้แก่

5.1) เพื่อสอนให้มีความร่วมมือกันในวงสังคม

ประกอบ ประพันธ์วิทยา (2542: 13-14) กล่าวไว้ว่าวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จะเป็นการกำหนดขอบเขตและแนวทางของการดำเนินงานที่จะช่วยให้ดำเนินงานการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรยึดเป็นหลักในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะขึ้นอยู่กับประเภทของกิจกรรม สำหรับวัตถุประสงค์อย่างกว้าง ๆ มีดังนี้

1) เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคมของผู้เรียน

2) เพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความถนัดตามธรรมชาติ ความสามารถพิเศษในด้านต่าง ๆ ตามแนวทางของกิจกรรมที่จัดขึ้น

3) เพื่อให้เกิดความรัก สามัคคีในหมู่คณะ มีความรับผิดชอบ และเสียสละเพื่อส่วนรวม

4) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพและการปรับตัวให้เข้ากับสังคม การที่ผู้เรียนต้องทำงานกิจกรรมเป็นกลุ่ม ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้วิธีการเข้าสังคม และการปรับตัวในการทำงานร่วมกัน

5) เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูอาจารย์และผู้เรียน การดำเนินงานกิจกรรมชุมนุม/ชมรมต้องมีอาจารย์ที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำ จะเกิดความใกล้ชิดระหว่างอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เรียนเพิ่มขึ้น

6) เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้เรียนด้วยกัน จากการได้เข้าร่วมกิจกรรมที่สนใจเหมือนกัน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

7) เพื่อส่งเสริมให้รู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

8) เพื่อเสริมสร้างทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีตามกระบวนการประชาธิปไตย

9) เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงามให้แก่ผู้เรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนกิจกรรมอื่น ๆ

10) เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย รู้จักการควบคุมตนเอง และรู้จักเคารพกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ของสังคม

11) เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

12) เพื่อเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด การที่ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่เน้นการผ่อนคลายความตึงเครียด เช่น กิจกรรมดนตรี กิจกรรมกีฬา กิจกรรมทัศนศึกษา เป็นต้น ผู้เรียนจะเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ

13) เพื่อส่งเสริมและเพิ่มพูนประสบการณ์การเรียนการสอนตามหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

14) เพื่อปลูกฝังให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ของชุมชน และของชาติ เป็นการปลูกฝังลักษณะที่ดีที่พึงประสงค์ของสังคม

15) เพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมระบอบประชาธิปไตยได้อย่างราบรื่น

จากวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้สามารถปรับประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4. ประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ประกอบ ประพันธ์วิทยา (2542: 26-27) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1) กิจกรรมวิชาการ เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมโครงการสอนในชั้นเรียนให้สมบูรณ์ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น เช่น ชุมนุมคณิตศาสตร์ ชุมนุมวิทยาศาสตร์ ชุมนุมภาษาไทย ชุมนุมสังคมศึกษาและชมรมพุทธศาสตร์ เป็นต้น

2) กิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความสามารถพิเศษและพัฒนาความสนใจเฉพาะกิจกรรมนี้มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้มีโอกาสค้นหาหรือพัฒนาความสนใจและความสามารถพิเศษของตนเอง ซึ่งมักไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชาที่เรียนโดยตรง เช่น ชุมนุมละคร ชุมนุมโต้วาที ชุมนุมประชาสัมพันธ์ และชุมนุมดนตรี เป็นต้น

3) กิจกรรมที่เป็นการบริการภายในโรงเรียน กิจกรรมประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเองและบริการส่วนรวม หรือเพื่อความสนุกสนานของตนเอง เช่น สภานักเรียน กรรมการนักเรียน กลุ่มผู้บำเพ็ญประโยชน์ และกลุ่มสวัสดิการนักเรียน เป็นต้น

4) กิจกรรมที่พัฒนาด้านจิตใจ กิจกรรมประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาด้านค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย เช่น กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด และการอยู่ค่ายพักแรม เป็นต้น

5) กิจกรรมทางสังคมและนันทนาการ กิจกรรมประเภทนี้จัดขึ้นเพื่อพัฒนาการเข้าสังคม การอยู่ร่วมกัน และการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น กิจกรรมพบปะสังสรรค์ และการไปทัศนศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น

6) กิจกรรมทางด้านกีฬา กิจกรรมทางด้านกีฬามีความสำคัญในการสร้างความสามัคคีในหมู่นักเรียนและมีจิตใจเป็นนักกีฬา รู้จักเสียสละ รู้จักการให้อภัย ได้แก่ ชุมนุมฟุตบอล ชุมนุมเปตอง และชุมนุมว่ายน้ำ เป็นต้น

จากประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น สามารถจำแนกประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1) กิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองโรงเรียน ได้แก่ สภานักเรียน และกรรมการนักเรียน เป็นต้น

2) กิจกรรมที่สนองความสนใจและความสามารถพิเศษแก่นักเรียน ได้แก่ ชุมนุมดนตรี ถ่ายรูป กีฬา และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

3) กิจกรรมส่งเสริมงานวิชาการ เช่น ชุมนุมทางวิชาการต่าง ๆ เป็นต้น

4) กิจกรรมเพื่อการสังคมและวัฒนธรรม เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด และชุมนุมบำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

5. ประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรสามารถพัฒนาคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ของนักเรียน สนับสนุนส่งเสริมการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังที่นักการศึกษาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้

ใจจริง บุญเรืองรอด (2541:8-9) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้

1) กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นเครื่องส่งเสริมนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น

1.1) ส่งเสริมและขยายความสนใจของนักเรียนแต่ละคนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยปกตินักเรียนแต่ละคนมีความสนใจที่แตกต่างกัน

1.2) ส่งเสริมความเป็นผู้นำ รวมทั้งให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่ตนรับไป โดยมีความมุ่งหมายให้นักเรียนได้ทำงาน จึงจะเป็นการฝึกให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการทำงานให้สำเร็จเพื่อประโยชน์ของหมู่คณะ

1.3) ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในหมู่นักเรียน เช่น การร่วมมือร่วมใจทำงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีความรักใคร่ปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

1.4) ส่งเสริมสุขภาพทางกายและจิต และยังเป็นการส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วย

1.5) ส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม ช่วยให้นักเรียนรู้จักติดต่อสมาคมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี รู้จักปกครองตนเอง และกล้าแสดงออก

1.6) ส่งเสริมความเป็นอยู่แบบประชาธิปไตย รู้จักการรับฟัง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกันและกัน ร่วมมือปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่

1.7) ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีโอกาสได้ทำงานตามความสามารถและความสนใจ ยั่วยุให้นักเรียนเกิดความสนุกและพอใจในงานของตน

2) กิจกรรมเสริมหลักสูตรส่งเสริมการเรียนวิชาต่างๆ ตามหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้น โรงเรียนมักจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้สอดคล้องกับวิชาหลักสูตร

2.1) กิจกรรมเสริมหลักสูตรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทดลองหรือสำรวจความสามารถ ความถนัด ตลอดจนความสนใจของตนเอง

2.2) กิจกรรมเสริมหลักสูตรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปฏิบัติในสิ่งที่เคยเรียนมาจากภายในห้องเรียน ห้องเรียนเป็นการช่วยให้นักเรียนรู้สึกว่าสิ่งที่ตนได้เรียนมานั้นมีความหมายขึ้น และทำให้สนใจในสิ่งที่ตนเรียนมากขึ้น

2.3) กิจกรรมเสริมหลักสูตร เปิดโอกาสให้ครูได้แนะแนวให้แก่นักเรียนซึ่งมีความสนใจร่วมกันได้เป็นอย่างดี

3) กิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยเหลือในการบริหารงานของโรงเรียน กล่าว คือ

3.1) กิจกรรมเสริมหลักสูตรก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างครู นักเรียนและบุคคลอื่นในโรงเรียน

3.2) ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน เพราะครูและนักเรียนมีโอกาสทำงานด้วยกัน ทำให้เห็นอกเห็นใจกัน มีความรักใคร่และสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น นอกจากนี้ทำให้ครูรู้จักนักเรียนดียิ่งขึ้น

3.3) กิจกรรมเสริมหลักสูตรบางประเภท มีส่วนช่วยในการควบคุมความประพฤติของนักเรียนได้ส่วนหนึ่ง

4) กิจกรรมเสริมหลักสูตรบางประเภทมีส่วนช่วยเหลือชุมชน

5) กิจกรรมเสริมหลักสูตรส่งเสริมความมุ่งหมายของการศึกษาแผนปัจจุบัน ได้แก่

5.1) ส่งเสริมความมีวินัยด้วยตนเอง

5.2) ส่งเสริมความสามัคคี

5.3) ส่งเสริมความเป็นอยู่แบบประชาธิปไตย

5.4) ส่งเสริมความรับผิดชอบ

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2545: 18) กล่าวถึงประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตร สรุปได้ดังนี้

1) เพื่อเป็นการเติมเต็มในการพัฒนาด้านต่างๆ ช่วยให้รู้จักการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ รู้จักการสมาคม ติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นและร่วมทำงานกับผู้อื่นได้

2) เพื่อส่งเสริมหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนต้องลงมือปฏิบัติจริง ช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์กว้างขวางและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนโดยอ้อม เช่น สภานักเรียน

4) เพื่อส่งเสริมกิจกรรมสังคม กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ฯลฯ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนช่วยสร้างสรรค์สังคมที่ตนอาศัยอยู่

จากประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรข้างต้นสรุปได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีประโยชน์ต่อผู้เรียนหลายประการ ทั้งต่อตนเองและสังคม ส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรและยังมีส่วนช่วยเหลือในการบริหารงานโรงเรียน อีกทั้งยังฝึกความเป็นผู้มีระเบียบวินัยและอื่น ๆ ดังนั้นกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงมีความสำคัญ มีคุณค่าที่โรงเรียนควรจัดขึ้น หากมีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างถูกต้องเป็นระบบแล้วจะเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์

พิธีกรรมโนราโรงครู

ก่อนที่จะก้าวมาดำรงบทบาทสร้างความบันเทิงให้แก่ชุมชน โนราคงจะเป็นการแสดงสำหรับประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ มาก่อน เช่น พิธีกรรมของกษัตริย์หรือเจ้าเมืองและชนชั้นสูงในท้องถิ่น หลักฐานในข้อนี้อาจมองเห็นได้จากเครื่องแต่งกายของโนรา ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายเครื่องทรงของกษัตริย์สมัยโบราณอยู่หลายส่วน นอกจากนี้ พิธีกรรมและคตินิยมหลายอย่างที่โนรากระทำหรือยึดถือทำให้คะเนได้ว่า โนราจะต้องพัฒนามาจากการแสดงในพิธีกรรมหรือพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์มาก่อน ปัจจุบันโนราได้ลดบทบาทในการแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ ลง มุ่งไปแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงแก่ชุมชนมากขึ้น พิธีกรรมและคตินิยมที่เคยยึดมั่นอยู่นับวันจะเปลี่ยนรูปหรือสูญหายไป ยิ่งภาวะเศรษฐกิจและอิทธิพลของศิลปะการแสดงรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทในหมู่บ้านมากขึ้น ก็ยิ่งทำให้โนราจำเป็นต้องละทิ้งบทบาทเดิม ไปแสดงบทบาทด้านสร้างความบันเทิงเพื่อความอยู่รอดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าลักษณะรูปแบบของการแสดงโนราจะเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปจากเดิมแต่สำหรับในส่วนของศิลปินและผู้ที่มีเชื้อสายโนราแล้ว ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติตามคตินิยมความเชื่อนั้น ๆ ตามที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนสืบทอดกันมา เห็นได้จากในระยะเวลาประมาณเดือนอ้ายถึงเดือน 6 แถบจังหวัดตรังและจังหวัดกระบี่ และประมาณเดือน 4 ถึงเดือน 9 ของทุกปี แถบจังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี จะมีการจัดการแสดงโนราเพื่อประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า “โนราโรงครู” หรือ “โนราลงครู” อยู่ทั่วไป (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523ก: 112)

โนราโรงครู หมายถึง โนราที่แสดงเพื่อประกอบพิธีเชิญครูหรือบรรพบุรุษโนรามายังโรงพิธีเพื่อรับการเซ่นไหว้ เพื่อรับการแก้บน และเพื่อครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่แก่ผู้แสดงโนรารุ่นใหม่ ด้วยเหตุผลที่ต้องทำการเชื้อเชิญครูมาเข้าทรง (หรือมา “ลง”) ยังโรงพิธี จึงเรียกพิธีกรรมอีกชื่อหนึ่งว่า “โนราลงครู” ดังนั้น โนราโรงครูจึงเป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตและสังคมของชาวบ้านภาคใต้อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งนอกจากผู้ที่เป็นโนราและผู้ที่มีเชื้อสายโนราแล้ว ชาวบ้านทั่วไปก็ได้อาศัยการบนบานขอความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ หรือมาขอรับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บบางอย่างจากครูหมอโนรา และเมื่อได้ผลสำเร็จดังที่ต้องการแล้วก็จะจัดให้มีพิธีโนราโรงครูขึ้น (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523ข: 112)

1. รูปแบบของโนราโรงครู

การจัดพิธีกรรมโนราโรงครูมี 2 ชนิด คือ โนราโรงครูใหญ่และโนราโรงครูเล็ก

1.1 โนราโรงครูใหญ่ หมายถึง การจัดพิธีโนราโรงครูอย่างเต็มรูปแบบ ปกติจัด 3 วัน เริ่มตั้งแต่วันพุธไปสิ้นสุดในวันศุกร์ และจะต้องจัดตามวาระ เช่น ทุกปี ทุกสามปี ทุกห้าปี แล้วแต่จะกำหนด ซึ่งการจัดพิธีโนราโรงครูใหญ่นี้ มีความจำเป็นต้องใช้เวลาเตรียมงานนานและใช้ทุนทรัพย์ค่อนข้างสูง

1.2 โนราโรงครูเล็ก หมายถึง การจัดพิธีโนราโรงครูอย่างย่นย่อ ใช้เวลารำเพียง 1 คืนกับ 1 วัน โดยปกติจะเข้าโรงครูวันพุธตอนเย็นและไปสิ้นสุดในวันพฤหัสบดี การรำโนราโรงครูเล็กก็เนื่องจากได้ตกลงสัญญาไว้กับครูหมอโนราไว้ว่า จะจัดให้มีการรำโนราโรงครูใหญ่แต่ด้วยติดขัดจากปัญหาทั้งปวงจึงไม่สามารถจัดพิธีดังกล่าวได้ เมื่อถึงกำหนดจึงจัดพิธีอย่างย่นย่อเสียก่อนครั้งหนึ่ง เพื่อมิให้ผิดสัญญาต่อครูหมอโนราหรือตายายโนรามาเข้าทรง เพื่อบอกถึงสาเหตุที่ไม่สามารถจัดโนราโรงครูใหญ่ ได้และขอผ่อนผันยืดเวลาการจัดโนราโรงครูใหญ่ให้นานออกไปอีก เท่าที่เห็นว่าเหมาะสมและสะดวก เช่น ขอยืดเวลาเป็น 3 ปีต่อการจัดโนราโรงครูใหญ่ 1 ครั้ง เป็น 7 ปีต่อ 1 ครั้ง หรือ 9 ปีต่อ 1 ครั้ง จากการที่ได้พิธีโนราโรงครูเพื่อเป็นการค้ำประกันว่าไม่ลืมข้อตกลงนี้เอง ทำให้มักเรียกการจัดโนราโรงครูเล็กว่า “การค้ำครู” (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2523ค: 112)

2. วัตถุประสงค์ของโนราโรงครู

การแสดงโนราเพื่อพิธีกรรมที่เรียกว่า “โนราโรงครู” โดยทั่วไปเป็นการจัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

2.1 เพื่อประกอบพิธีไหว้ครูหรือไหว้ตายายโนรา เป็นการแสดงความกตเวทิตาคุณต่อครูของตน เพราะผู้เรียนทางศิลปะไม่ว่าจะแขนงใดก็ตาม เช่น หนังตะลุงโนรา ละคร ดนตรี ขับร้อง งานช่าง ฯลฯ ล้วนแล้วแต่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากครูผู้สอน ครูผู้สอนจึงเปรียบเสมือนองค์ความรู้ที่สำคัญที่ผู้เรียนได้ยึดเป็นแม่แบบในการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางศิลปะ เพื่อผู้เรียนจะสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่นต่อไปในอนาคต ดังนั้นผู้ที่เป็นศิษย์จึงควรแสดงความคารวะระลึกถึงพระคุณของคุณครูเหล่านั้น “ครู” ในความหมายของโนรามี 2 ความหมาย คือ หมายถึงบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้สอนวิชาการเกี่ยวกับโนราทั้งปวงให้แก่ตนเองหรือเคยสอนให้บรรพบุรุษของตน เช่น บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น และความหมายที่สองหมายถึง บรรพบุรุษหรือผู้ให้กำเนิดโนรา ดังที่มีกล่าวไว้ในตำนานโนรากระแสต่าง ๆ ตามที่คณะโนรานั้น ๆ เคารพนับถือ เช่น ขุนศรีศรัทธา นางนวล ทองสำลี แม่ศรีมาลา เป็นต้น ซึ่งบรรพบุรุษตามความหมายนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตายายโนรา”

2.2 เพื่อประกอบพิธีแก้บนหรือแก้เหฺมฺรย การแก้บนดังกล่าวสืบเนื่องจากโนราเชื่อว่าครูหมอโนราหรือตายายโนรายังมีความผูกพันกับลูกหลานและผู้มีเชื้อสายโนรา หากลูกหลานเพิกเฉยไม่เคารพบูชา ไม่เซ่นไหว้ ก็จะได้รับการลงโทษจากครูหมอโนราหรือตายายโนราด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยกระเสาะกระแสะเรียกว่า “ครูหมอย่าง” หรือ “ตายายย่าง” จะรักษาอย่างไรก็ไม่หาย จึงต้องแก้ไขด้วยการบนบานบวงสรวง โดยจัดหานายโรงโนราที่มีวิชาความรู้มาทำพิธี “ร้องบน” เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ครูหมอโนราหรือตายายโนราในลักษณะต่อรองกัน เช่น หากว่าหายจากอาการดังกล่าวที่ไม่สบายก็จะรับโนรามาทำพิธีโนราโรงครูให้ นอกจากนี้ ยังมีการบนบานในลักษณะของการขอความช่วยเหลือในสิ่งที่ตนปรารถนา และให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น การบนบานให้มีงานทำ การบนบานให้เข้าศึกษาต่อในระดับสูงได้ บนให้มีบุตรธิดา เป็นต้น และจากความเชื่อนี้เอง ทำให้เกิดพิธีกรรมโนราโรงครูเพื่อแก้บนซึ่งในพิธีแก้บนจะมีการเชิญครูหมอโนรามาเข้าทรงเพื่อรับเครื่องสังเวยและการรำถวาย

การเชิญครูหมอโนรามาเข้าทรงที่ร่างทรงนั้น เจ้าภาพจะจดรายชื่อครูหมอโนราที่ตนนับถือให้นายโรงโนราหรือโนราใหญ่ เมื่อถึงเวลานายโรงโนราหรือโนราใหญ่ก็จะร้องเชิญตามรายชื่อนั้น เมื่อครูหมอโนรามาเข้าทรงแล้ว ลูกหลานที่ทุกข์ร้อนสิ่งใดก็จะซักถาม ขอความช่วยเหลือหรือใครบนบานสิ่งใดไว้ก็แก้เสีย เช่น ใครบนว่าจะรำพรานถวายก็รำท่าพราน ใครบนว่ารำโนราถวายก็รำโนราถวาย โดยแต่งตัวพอเป็นพิธี และหลังจากเสร็จพิธีแล้ว ดนตรีบรรเลงเพลงเชิดเพื่อให้ครูหมอโนราออกจากร่างทรง โดยร่างทรงจะสะบัดตัวกลับสู่อาการปกติเรียกว่า “บัด” หรือ “บัดทรง” เป็นเสร็จพิธี

พิธีแก้บนด้วยการรำโนราถวายครูและการรำพรานหรือจับบทออกพรานจะทำกันในพิธีกรรมวันที่สอง คือ วันพฤหัสบดี ซึ่งเป็นวันประกอบพิธีใหญ่ โดยช่วงเช้าจะแก้บนได้เฉพาะผู้ที่จะแก้บนด้วยการรำโนรา เริ่มด้วยผู้แก้บนนำพานดอกไม้ ธูป เทียน เงินกำนล ตามที่ครูโนรากำหนดไปมอบให้โนราใหญ่หรือครูหมอโนราในร่างทรงที่ตนบนเอาไว้ จากนั้นโนราใหญ่หรือผู้ช่วยจะเป็นผู้นำในการรำแล้วให้ผู้แก้บนรำตาม บทที่ใช้รำแก้บน เช่น บทสรรเสริญครู บทครูสอน บทสอนรำ ซึ่งจะรำบทต่าง ๆ พอเป็นพิธี จบแล้วไปกราบโนราใหญ่อีกครั้งและรับการประพรมน้ำมนตร์ ส่วนการแก้บนด้วยการรำพรานหรือจับบทออกพราน ผู้แก้บนนำเครื่องบูชามามอบให้นายโรงโนราหรือโนราใหญ่ เช่น เดียวกับการแก้บนด้วยการรำโนรา นายโรงโนราหรือโนราใหญ่หรือผู้ช่วยจะนำในการจับบทออกพราน บทที่ใช้จับบทออกพราน เช่น บทขุนช้างขุนแผน เป็นต้น

นอกจากนี้ พิธีแก้บนด้วยการรำที่กล่าวมาแล้ว บางท้องถิ่นยังมีพิธีแก้บนด้วยควายทำกันในวันที่สามอันเป็นวันสุดท้ายของโนราโรงครู โดยจะทำพิธีหลังจากที่เสร็จสิ้นการทำพิธีส่งครูแล้ว

พิธีแก้บนด้วยควายว่า พิธีแก้บนด้วยควายครูหมอที่กินควายมี 2 พวก คือ “ทวดเกาะ” กับ “ตายายผีแชง (ผีกระแชง)” การบนบานอาจจะบนให้กินควายชำแหละหรือให้กินทั้งเป็นก็ได้ ที่จังหวัดตรังถ้าบนให้กินควายชำแหละ ตอนเช้าวันศุกร์ (หรือวันเสาร์ ถ้าวันศุกร์ตรงกับวันพระ) จะมีการฆ่าควาย แล่หนังออก แล้วแบ่งออกเป็น 2 หาบ นำไปวางบนคาคบไม้ อีกส่วนหนึ่งนำไปวางบนขอนไม้ 3 ขอน เรียกการจัดเนื้อควายแบบนี้ว่า “สองหาบ สามขอน” ส่วนหัวควายนำไปวางทางทิศเหนือของโรง พอรำแทงเข้เสร็จนายโรงโนราหรือโนราใหญ่จะรำออกไปนอกโรง เมื่อถึงที่วางหัวควาย ก็ลงอักขระที่หัวแม่เท้ากดบนหัวควายไว้พร้อมกับ “กาศ” คือ ร้องเชิญให้ผีแชงมารับเครื่องสังเวยแล้วกลับเข้าโรงว่าบท “อนิจจัง” แบบที่พระใช้ในพิธีสวดศพ แต่ถ้าให้กินควายทั้งเป็นเจ้าภาพจะนำควายมาล่ามใกล้โรงครู ตอนทำพิธีนายโรงโนราหรือโนราใหญ่จะบริกรรมคาถาลงอักขระที่ หัวแม่เท้าแล้วออกไปที่ควาย ใช้เท้าเหยียบหัวควายเบา ๆ พร้อมกับเชิญผีแชงมารับเครื่องสังเวย กล่าวกันว่าหลังจากทำพิธีควายจะตายทันที แต่บางแห่งควายจะตายภายใน 7 วัน ควายนั้นจะไม่มีเลือดเพราะผีแชงกินหมด และการแก้บนด้วยควายที่จังหวัดพัทลุง มีความแตกต่างออกไปคือแก้บนเป็น 3 ลักษณะ

1) รำถีบหัวควาย ทำโดยผู้แก้บนนำหัวควายที่ฆ่าแล้ว มาต้มหรืออย่างให้สุกวางหัวควายลงในถาดที่ปูผ้าขาวพร้อมด้วยเงินเหรียญ รวงข้าวเหนียว ข้าวจ้าว หมากพลู 9 คำ ธูปเทียนดอกไม้ และแหวนมีหัว นำไปวางบนศาลในวันพฤหัสบดี พอถึงวันส่งครูก็เอาลงมาวางบนที่พื้นโรงตรงเสาโรงใกล้ศาล หลังจากโนราใหญ่รำคล้องหงส์และรำแทงเข้แล้ว ก็ขึ้นไปเซ่นครูหมอโนราบนศาลพร้อมตัวแทนเจ้าภาพ แล้วดึงสายสิญจน์จากศาลลงมาพันไว้กับเขาควาย จุดเทียนติดหัวควาย โนราใหญ่จับบท “ทรพี” จบแล้วบริกรรมคาถา รำท่าสามย่างหรือย่างสามขุม ใช้มีดหมอหรือดาบฟันที่หัวควาย เพื่อตัดด้ายสายสิญจน์ แล้วใช้เท้าถีบหัวควายให้ออกไปนอกโรงครูเป็นเสร็จพิธี

2) รำฟันหัวควาย ทำโดยเจ้าภาพต้องฆ่าควาย แล้วนำมาวางไว้ที่หน้าโรงครูทั้งตัว และหลังจากจบการรำแทงเข้แล้วโนราใหญ่จะรำจับบท “ทรพี” แล้วบริกรรมคาถา จากนั้นรำท่าย่างสามขุมออกไปฟันหัวควายโดยใช้มีด “อ้ายแด้ง” (มีดพร้าชนิดหนึ่งหัวตัดเฉียงด้ามสั้นปลายด้ามโค้งลง) ที่ลงอักขระอาคมว่าบทอนิจจังเป็นเสร็จพิธี

3) รำบ่ายหัวควาย การรำเหมือนกับรำถีบหัวควาย แต่หลังจากจบบท “ทรพี” แล้วโนราใหญ่จะใช้มือ หรือเท้าชี้ไปที่หัวควาย บริกรรมคาถาแล้วหันหัวควายไปจากทิศเดิมเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “บ่ายหัวควาย” เช่น หัวควายหันไปทางทิศอีสาน (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) เมื่อทำพิธีบ่ายหัวควายก็ให้หันหัวควายไปทางทิศหรดี (ทิศตะวันตกเฉียงใต้)

2.3 เพื่อประกอบพิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ “พิธีครอบ”ถือเป็นขนบธรรมเนียมปฏิบัติอย่างหนึ่งของศิลปินไทยทุกแขนง เพราะเชื่อว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล

อย่างยิ่งสำหรับผู้มีอาชีพศิลปิน สำหรับศิลปินโนราของภาคใต้ก็มีพิธีครอบถือปฏิบัติเช่นกัน ซึ่งพิธีครอบนี้ก็คือ “พิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่หรือพิธีแต่งพอก” หมายถึง พิธีที่ครูโนรา คือ โนราใหญ่ทำพิธีรับรองความรู้ ความสามารถทางโนราและประสิทธิ์ประสาทมอบกรรมสิทธิ์ต่าง ๆ ให้กับศิษย์หรือโนรารุ่นใหม่ที่มีคุณสมบัติถูกต้องเหมาะสมให้เป็นโนราที่สมบูรแบบต่อไป โดยการครอบเทริดให้โนราผู้นั้นไป ซึ่งหลังจากประกอบพิธีแล้วโนราคนนั้น ๆ ก็มีสิทธิ์มีอำนาจสามารถประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของโนราได้อย่างครบถ้วน เป็นที่ยอมรับของครูหมอโนราและโนราโดยทั่วไป เช่น พิธีแก้บน พิธีเหยียบเสน พิธีตัดจุก พิธีตัดผมผีช่อ พิธีโนราโรงครู ตลอดจนสามารถประกอบพิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ให้กับศิษย์รุ่นต่อไปได้ เพราะขณะนั้นโนราผู้นั้นก็เปรียบได้กับ “โนราใหญ่” ดังนั้นพิธีครอบเทริด ผูกผ้าใหญ่ จึงน่าจะเรียกได้อีกอย่างว่า “พิธีรับมอบโนราใหญ่” แต่สำหรับโนราที่ไม่ได้ผ่านพิธีนี้แม้ว่าจะรำดีเพียงใดก็ยังถือว่าเป็นโนราไม่สมบูรณ์ ที่เรียกว่า “โนราดิบ”

การทำพิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ให้กับศิษย์หรือโนรารุ่นใหม่นั้น ถือว่าเป็นพิธีการที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นโนราใหญ่ที่สมบูรณ์แล้วก็จะต้องยึดถือปฏิบัติตามกฎข้อกำหนดของโนราอย่างเคร่งครัด อีกทั้งต้องรับภาระในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อีกมากมาย ดังนั้นก่อนที่จะทำพิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ให้แก่ผู้ใด ครูโนราผู้ประกอบพิธีจึงมักจะตรวจสอบคุณสมบัติของผู้นั้นเสียก่อน

โนราพร้อม จ่าวัง และโนรายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติกล่าวตรงกันถึงคุณสมบัติของผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด ผูกผ้าใหญ่ไว้ดังนี้คือ

1) ต้องเป็นผู้ที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์

2) ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการอุปสมบทแล้ว

3) เป็นผู้ที่บริสุทธิ์ คือ ไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับเพศตรงข้าม จนเสียความเป็นพรหมจรรย์ก่อนรับการประกอบพิธี แต่หากสูญเสียพรหมจรรย์ก็อาจแก้ไขด้วยการทำพิธีเกิดใหม่

4) ยังเป็นโสด ไม่ได้แต่งงาน หรือ หากแต่งงานแล้วก็อาจแก้ไขด้วยการทำใบหย่าร้างโดยสมมุติกับภรรยาเสียก่อน เพื่อมิให้ปราชิกอันถือว่าผิดกฎของโนรา

5) มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป

6) ได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ผู้สอนถึงความรู้ความสามารถเกี่ยวกับโนราของผู้นั้น

ปัจจุบันโนราโรงครูที่จัดขึ้นเพื่อพิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ จะมีให้เห็นน้อยมาก ซึ่งต่างกับโนราโรงครูที่จัดขึ้นเพื่อแก้บนอันจะมีให้เห็นอยู่โดยทั่วไป ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะปัจจุบันผู้ชายมักไม่มีความสนใจในการฝึกหัดโนรา การจัดพิธีกรรมโนราโรงครู เพื่อครอบเทริดหรือผูกผ้า

ใหญ่ จะมีพิธีกรรมบางขั้นตอนต่างไปบ้างจากพิธีไหว้ครูและพิธีแก้บน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างถึงขั้นตอนต่าง ๆ ในการทำพิธีครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. 2523ฆ: 112)

3. ขั้นตอนการประกอบพิธีโนราโรงครูเพื่อครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่

ขั้นตอนการประกอบพิธีโนราโรงครูเพื่อครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ มีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ดังนี้ (อุดม หนูทอง , 2536:108-109)

การไปแสดงโนรานั้น เมื่อเจ้าภาพเรียกหาไปแสดงจะมีการจัดเตรียม “ขันหมาก” ซึ่งประกอบด้วยหมากพลู 3 คำ ไปมอบให้หัวหน้าคณะ ถ้าโนรารับขันหมากไว้แสดงว่ารับจะไปแสดง เรียกว่า “ติดขันหมาก”

เมื่อคณะโนรามีกำหนดแน่นอนแล้วว่าจะไปแสดงที่ใด ก็จะเตรียมสิ่งของเครื่องใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ให้พร้อม ก่อนเดินทางนายโรงหรือหัวหน้าคณะพร้อมทั้งลูกคู่และผู้แสดงทุกคนจะต้องนำเครื่องดนตรีมารวมกันบนบ้านของนายโรง เพื่อทำพิธียกเครื่อง ผู้ทำพิธีอาจเป็นนายโรงหรือหมอเฒ่าประจำคณะ ผู้ทำพิธีจะบริกรรมคาถาพร้อมกับการบรรเลงของลูกคู่การบรรเลงดนตรีจะเริ่มด้วยการเป่าปี่ตามด้วยการตีกลอง ต่อด้วย ทับ โหม่ง ฉิ่ง ตามลำดับ การทำพิธีผู้ทำต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ถือว่าเป็นทิศมงคล ดนตรีจะบรรเลงไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะบริกรรมคาถาเสร็จ

พิธีกรรมวันแรก

วันแรกของพิธีกรรมครอบเทริดหรือวันพุธมีลำดับดังนี้คือ (อุดม หนูทอง, 2531: 108-109)

1) การขอที่ เป็นพิธีการที่เจ้าภาพหรือผู้เข้ารับการประกอบพิธี จัดดอกไม้ธูปเทียนไปบอกกล่าวแก้พระภูมิเจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ให้ทราบถึงการที่จะประกอบพิธีโนราโรงครูอันจะได้ไม่เป็นการล่วงเกิน ลบหลู่ หรือข้ามหน้าขามตาแก่เจ้าของสถานที่

2) การเข้าโรง ในตอนบ่ายเมื่อคณะโนราเดินทางมาถึงเจ้าภาพหรือผู้เข้ารับการประกอบพิธีจัดขันหมากไปรับคณะโนรา คือ เอาหมากพลู 3 คำ เทียน 3 เล่ม ใส่ขันไปมอบให้กับโนราใหญ่ เมื่อโนราใหญ่รับขันมากแล้วจะนำสมาชิกคนอื่น ๆ เข้าโรงครู โดยโนราใหญ่ถือขันหมากและเทริดซึ่งอยู่ในซุ้ม นำไปวางกลางโรงครู การเข้าโรงจะเข้าโรงทางทิศเหนือและก่อนจะเข้าภายในบริเวณโรงครู โนราใหญ่จะใช้มือจับที่เสากลางด้านหน้าโรง แล้วกล่าวคำทักทายเจ้าที่หรือทักเจ้าโรงที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาโรงเพื่อขอความสวัสดีมีชัย ว่า “พุทธังกุม ธุมมังกัน สังฆังรักษา อิติบารมีตา ตัวเจ้าโรงยัง (อยู่) หรือไม่.....ยัง สังขาตังชานาติ ติโลกะวิทู ข้าพเจ้าจะเข้ามาทำพิธีโรงครู โปรดให้ความสะดวกด้วย.....เออ.....ทำต้า (ทำได้) ขอให้สวัสดีมีชัย” และเมื่อขนสัมภาระเข้าโรงครูเรียบร้อยแล้ว ก็ทำพิธี “ตั้งเครื่อง” เพื่อเป็นการบอกกล่าวครูหมอโนราว่าบัดนี้ได้มาถึงโรงพิธีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยให้ลูกคู่บรรเลงดนตรีเพลงตั้งเครื่องประมาณ

5-10 นาที ตรงกลางโรง เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบด้วย ทับ กลอง โหม่ง ฉิ่ง เมื่อจบการตั้งเครื่องแล้วจึงเป็นการตกแต่งโรงพิธี

3) ตั้งเครื่องบูชา โดยจัดเครื่องสังเวย แยกเป็น 2 ชุด คือ เครื่องบูชาถวายครูบนศาลหรือพาไล 1 ชุดกับเครื่องบูชาท้องโรง (ที่พื้นกลางโรง) 1 ชุด

3.1) เครื่องบูชาถวายครูบนศาล ประกอบด้วย หมาก พลู 9 คำ ดอกไม้ 9 ดอก เครื่องเชี่ยน 1 สำรับ เทียน 9 เล่ม หมอน 1 ใบ เสื่อ 1 ผืน ผ้าขาว 2 ผืน ผ้านุ่ง-ห่มชาย 1 ชุด ผ้านุ่ง-ห่มหญิง 1 ชุด กล้วย 3 หวี อ้อย 9 ท่อน มะพร้าว 3 ใบ ขนมพอง ขนมลา ขนมบ้า ขนมดีซำ ขนมไข่ปลา โดยจัดเป็นสำรับ 3 สำรับ เหล้าขาว 2 ขวด เป็ดสุก 1 ตัว ไก่สุก 1 ตัว หัวหมูสุก 1 หัว (พร้อมขาและหาง) ของคาวหวาน 12 ชนิด (ที่ 12) (สำหรับของคาวหวานต้องเปลี่ยนทุกวัน ยกเว้น ไก่ เป็ด หมู อาจจะเปลี่ยนหรือนำไปอุ่นแล้วนำมาวางใหม่) บายศรี 1 ต้น ผลไม้ต่าง ๆ 1 สำรับ ข้าวสารพร้อมหมากพลู 3 คำ ด้ายดิบขาว 3 ริ้ว เงิน 3 บาท จัดใส่ลงในภาชนะที่สานด้วยกระจูดหรือเตยขนาดเล็ก เรียกว่า “สอบนั่ง” หรือ “สอบราด” 3 กระสอบ หม้อน้ำมนตร์ 1 ใบ ใส่น้ำและใบเฉียงพร้ามัดเป็นกำ เทริดโนรา 9 ยอด และหน้าพรานชาย-หญิง อย่างละ 1 หน้า

การจัดเครื่องบูชาบนศาล ทางทิศใต้มีหัวหมอนแล้ววางหน้าพรานชายอยู่ทางขวาของหน้าพรานหญิง (ทาสี) หน้าหัวหมอน จัดวางเทียน 9 เล่ม โดยปักไว้กับไม้แตระ (ไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องดนตรีประเภทตีประกอบจังหวะ) และถัดจากที่วางเทียนออกมา วางหมากพลู 9 คำ กำไลโนรา 9 วง เล็บโนรา 9 อัน ดอกไม้ 9 ดอก โดยจัดวางกำไลโนรา เล็บโนรา ดอกไม้ซ้อนทับบนหมากพลู ถัดออกมาจัดวางเครื่องเชี่ยน 1 สำรับ ใกล้กับเครื่องเชี่ยนด้านซ้ายวางหม้อน้ำมนตร์และสอบราด 3 กระสอบ ด้านขวาจัดวางผ้านุ่งห่มชายและหญิง และเหนือหัวหมอนวางหน้าพราน ผูกผ้าขาวทำเพดาน บนเพดานใส่หมากพลู 1 คำ ดอกไม้ 1 ดอก ข้าวตอก 3 ดอกเทียน 1 เล่ม ส่วนทางทิศเหนือของศาล จัดวางเครื่องสังเวยที่เป็นของหวาน ของคาว ผลไม้ เหล้า ส่วนกลางศาล (ตรงอกไก่) ทางทิศตะวันออกวางบายศรี และริมศาลด้านหน้าปักไม้และวางเทริดทางทิศเหนือ 4 ยอด ทางทิศใต้ 5 ยอด เครื่องบูชาบนศาลทุกอย่าง ปักเทียนไว้ที่ละ 1 เล่ม และสำหรับที่เทริดใช้ปักบนไม้หน้าเทริด

3.2) เครื่องบูชาท้องโรง ประกอบด้วย บายศรี 1 ต้น เทียนชัย 1 ต้น (ขนาดความสูงเท่ากับความสูงของผู้เข้ารับการประกอบพิธี ไส้เทียนมีจำนวนเส้นด้ายตามอายุของผู้เข้ารับการประกอบพิธี) เสื่อ 1 ผืน หมอน 1 ใบ ผ้าขาว 1 ผืน หมากพลู 9 คำ ดอกไม้ 9 ดอก เล็บโนรา 9 อัน กำไลโนรา 9 วง เหนือบายศรีและเทียนชัยผูกผ้าเพดานท้องโรงด้วยผ้าขาวบนเพดานใส่หมากพลู 1 คำ ดอกไม้ 3 ดอก เทียน 1 เล่ม หมอนที่ใช้ที่ท้องโรงนี้ เรียกว่า “หมอนกราบ” หมอนกราบจะใช้

ผ้าขาวห่อโดยรอบ 1-2 รอบ แล้วปล่อยให้ผ้าขาวที่เหลือปูราบไปตามความยาวของเสื่อ แล้วใช้เสื่อพันรอบหมอนอีกประมาณ 1-2 รอบ

4) พิธีสงฆ์ หลังจากจัดวางเครื่องบูชาครูเรียบร้อยแล้วเป็นพิธีสงฆ์ โดยนิมนตร์พระสงฆ์จำนวน 5 รูป สวดเจริญพระพุทธมนตร์ในโรงครู โดยใช้ส่วนหลังที่เป็นเพิงพักของโนราเป็นสถานที่ประกอบพิธี เจ้าภาพและคณะโนราทุกคนเข้าร่วมในพิธีโดยพร้อมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เข้ารับการประกอบพิธีและโนราใหญ่ผู้ประกอบพิธีจะต้องอยู่ร่วมในพิธีโดยตลอด หลังจากจบพิธีสงฆ์แล้วเป็นการรับประทานอาหาร

5) พิธีเบิกโรง ในตอนค่ำที่เรียกว่า “เวลานกชุมรัง” โนราใหญ่ประกอบพิธีเบิกโรงอันเป็นการขอสถานที่ตั้งโรงโนรา และขอบารมีจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ตลอดจนเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นให้มาชุมนุมพร้อมกันในโรงโนรา พิธีเริ่มจากโนราใหญ่นำพานที่ใส่เครื่องกำนล หรือที่มักเรียกกันในท้องถิ่นว่า “เครื่องเบิกโรง” อันประกอบด้วย ดอกไม้ เทียน 3 เล่ม หมากพลู 3 คำเงินกำนัล ตามที่โนรากำหนด พร้อมด้วยกำไลโนรา 3 วง เล็บโนรา 3 อัน ออกมานั่งกลางโรงหันหน้าไปทางศาลหรือพาไล จากนั้นนำเครื่องดนตรีประกอบด้วย กลอง ทับ 2 ใบ โหม่ง และฉิ่ง มาวางข้างหน้าโดยเรียงลำดับจากซ้ายไปขวา คือ วางกลองนอนอยู่ซ้ายสุด โดยหันด้านที่เป็นหนังเข้าหาศาลและโนราใหญ่ แล้ววางทับ 2 ใบ โดยหันส่วนหน้าไปทางศาลและหันด้านส่วนที่เป็นปากลำโพงเข้าหาโนราใหญ่ และวางโหม่งฉิ่งอยู่ด้านขวาสุด จากนั้นโนราใหญ่เอาใบพลู 3 ใบ มาลงอักขระทีละใบแล้วพับครึ่ง แล้วม้วนเป็นรูปกรวย เอาหมากใส่ในกรวย เรียกว่า “หมากจุกอก”เสร็จแล้วเอาหมากคำที่ 1 วางบนทับใบซ้าย พร้อมวางกำไล 1 วง เล็บ 1 อัน ดอกไม้ 1 ดอก หมากคำที่ 2 วางบนทับอีกใบ พร้อมกับวางกำไล 1 วง เล็บ 1 อัน ดอกไม้ 1 ดอก และหมากคำที่ 3 วางบนกลอง พร้อมด้วยกำไล 1 วง ดอกไม้ 1 ดอก เสร็จแล้วจุดเทียนปักบนทับและกลองจากนั้นตั้งนะโม 3 จบ แล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวชุมนุมเทวดา กล่าวชุมนุมครู จบแล้วจึงทำพิธีซัดหมาก

พิธีซัดหมาก เริ่มจากโนราใหญ่เอาหมากคำแรกซัดเข้าไปในทับ เพื่อเป็นการบูชาครูโนราโดยใช้มือข้างซ้ายจับเทียน กำไล เล็บ ที่วางอยู่บนทับใบซ้าย พร้อมกับยกปากลำโพงทับขึ้นเล็กน้อย ใช้มือข้างขวาจับหมากที่วางบนทับ แล้วบริกรรมคาถา จบแล้วซัดหมากให้ลอดกำไลเข้าไปในทับ ใช้มือขวาตีทับพร้อมกับการตีกลอง โหม่ง และฉิ่ง ของลูกคู่ที่เป็นผู้ช่วยเป็นทำนองรัว หมากคำที่ 2 เอาสอดไว้ใต้เสื่อพร้อมบริกรรมคาถา เพื่อเป็นการบูชาพระแม่ธรณีและพระภูมิเจ้าที่ หมากคำที่ 3 บริกรรมคาถาแล้วซัดขึ้นบนหลังคา เพื่อเป็นการบูชาเทวดา เสร็จแล้วดับเทียนทั้ง 3 เล่ม เป็นเสร็จพิธีการเบิกโรง

6) โหมโรงหรือลงโรง คือ การประโคมดนตรีหลังจากเสร็จสิ้นพิธีเบิกโรงโดยลูกคู่จะทำหน้าที่บรรเลงดนตรีในทำนองต่างๆ ไปเรื่อย ๆ จนครบ 12 เพลง ซึ่งจุดประสงค์ของการโหมโรงอาจสันนิษฐานได้หลายประการ เช่น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของการบรรเลงเพื่อเป็นสัญญาณบอกให้ชาวบ้านทราบว่าใกล้จะถึงเวลาแสดงแล้ว

7) กาศครูหรือเชิญครู เป็นการขับร้องบทกลอนเพื่อเป็นการระลึกถึงครูโนราและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่เคารพนับถือ เพื่อขอบารมีมาช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายภัยพิบัติต่าง ๆ และขอความสวัสดิ์มงคลให้เกิดขึ้น อันจะทำให้ประสบความสำเร็จในกิจกรรมทั้งปวงที่จะปฏิบัติ บทกลอนที่จะนำมากาศครูมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการระลึกถึงบุญคุณของครูอาจารย์ ความเป็นมาของโนรา การแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย การขอขมาลาโทษต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย การกาศครูในการทำพิธีโนราโรงครู จะต้องทำให้ครบถ้วน ซึ่งประกอบด้วย 4 ตอน หรือ 4 ทำนอง โดยแต่ละทำนองจะมีความแตกต่างกันออกไปได้แก่

ตอนที่ 1 เรียกว่า “บทขานเอ” เป็นการร้องโดยไม่มีดนตรีประกอบ บทร้องจะขึ้นต้นด้วยคำว่า

“โนโมตัสสะ นะ กอ นอ กะ นะ เล่าแหละรื่นรื่น ลูกจะไหว้นางธรณี...ผึ่งแผน
เอาหลังเข้ามารองเป็นแท่น รองตีนชาวมนุษย์.....ทั้งหลาย
ชั้นกรวดดินดำ ถัดมาชั้นน้ำ.....อองทราย
นาดบาศเจ้าฤาสาย จะขานให้โนเน..... โนไน”

ตอนที่ 2 เรียกว่า “บทฤกษ์งามยามดี” หรือ “เพลงกราว” การร้องของบทนี้มีดนตรีบรรเลงประกอบ คือ ทับ กลอง โหม่ง และฉิ่ง บทร้องขึ้นต้นด้วยคำว่า

“ฤกษ์งามยามดี ป่านี้ชอบยามพระเวลา
ชอบฤกษ์เบิกโรง บวงสรวงราชครูถ้วนหน้า
ชอบฤกษ์ครูข้า ป่านี้ชอบยามของพ่อแล้ว
อย่าให้ลำลาบสาบสูญหารือพ่อทูลกระหม่อมแก้ว”

ตอนที่ 3 เรียกว่า “บทร่ายแตระ” หรือ “บทร่ายหน้าแตระ” หรือ “บทหน้าแตระ” การร้องบทร่ายแตระ เป็นการร้องประกอบกับดนตรีในทำนองจังหวะเร็ว ประกอบด้วยโหม่ง ฉิ่ง แตระ และทับ บทร้องขึ้นต้นด้วยคำว่า

“สรรเสริญราชครูเท่านั้นแล้ว	ผ่องแผ้วเป็นเพลงพระคาถา
จะไหว้นางหงส์กรงพาลี	ไหว้นางธรณีเมขลา
ไหว้บริถิวราชา	พระภูมิมาหาลาภมหาชัย
ไหว้แม่โภควดี	ไหว้นางธรณีเนื้อเย็นเป็นใหญ่”

ตอนที่ 4 เรียกว่า “เพลงทับ” หรือ “เพลงทับเพลงโทน” การร้องบทนี้จะร้องประกอบดนตรี ประกอบด้วย ทับ โหม่ง ฉิ่ง และแตระ ขณะร้องต้นเสียง (ผู้ร้องนำ) จะยึดทำนองทับเป็นหลักบทร้องขึ้นต้นด้วยคำว่า

“หัดถังสองประคองตั้ง	ยกขึ้นเหนือศีรีรังดังดอกปทุมมา
ไหว้มุนีนาถพระศาสดา	พุทธังธัมมาจะไหว้พระอาจารย์”

8) ชุมนุมครู เป็นการขับร้องบทกลอน เพื่อเป็นการเชื้อเชิญ อำนาจอานุภาพคุณครูอาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ให้มาสถิตอยู่ในร่างกายของตนเอง และขจัดสิ่งไม่ดีออกไป เพื่อที่ตนจะได้เป็นผู้นำประกอบพิธีการต่อไป บทกลอนที่ใช้ร้องชุมนุมครูเรียกว่า “บทสัดดี” หรือ “บทสัสดี” การร้องนี้จะร้องประกอบกับการบรรเลงดนตรีประกอบด้วย ทับ โหม่ง ฉิ่ง กลอง และแตระ บทร้องขึ้นต้นด้วยคำว่า

“ฤกษ์งามยามดี	ป่านี้ชอบยามพระเวลา
สัสดีข้าเหอ	เชิญท่านมาสิงตัวข้าหรา
ข้าน้อยขอเรียนอรรถ	ขอเรียนตรัสพระคาถา
ศัตรูจะมีมา	ขอให้วินาศวิลายสาย”

9) จุดเทียนอธิษฐานหรือ “เทียนค่าตัว” การจุดเทียนอธิษฐานจะอยู่ในตอนปลายของช่วงชุมนุมครู (บทสัสดี) โดยผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดเข้านั่งคุกเข่าหน้าเทียนอธิษฐานกราบ 3 ครั้ง แล้วอธิษฐานจิต และลุกขึ้นจุดเทียน แล้วนั่งลงกราบอีก 3 ครั้ง เทียนอธิษฐานจะจุดตามไว้ตลอด 3 วัน จนเสร็จสิ้นพิธีการทุกอย่างจึงจะดับ เหตุที่เรียกว่า “เทียนค่าตัว” ก็เพราะว่า ต้นเทียนดังกล่าวจะต้องมีความสูงและจำนวนด้ายที่ทำไส้เทียนเท่ากับจำนวนความสูงและอายุของผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด ความเชื่อเกี่ยวกับเทียนอธิษฐาน กล่าวว่าหากจุดเทียนตามไว้ตลอด 3 วัน ของการทำพิธีโรงครู หากว่าเทียนต้นนั้นเหลือมากเท่าไหร่ เช่น สูงกว่าระดับเข่า สูงกว่าระดับ

สะเอว ก็แสดงว่าต่อไปผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดผู้นั้นจะเป็นโนราที่มีชื่อเสียง มีความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าในการเป็นโนราต่อไป

10) กราบครู การกราบครูจะทำหลังจากโนราใหญ่ชุมนุมครูจบ โนราในคณะจะจัดวางหมากพลู ดอกไม้ กำไล และเล็บ วางบนหมอนกราบเรียงกันเป็น 9 ชุด แต่ละชุดประกอบด้วยหมากพลู 1 คำ กำไล 1 วง และเล็บทั้ง 9 ชุด ผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดและผู้ที่มีเชื้อสายโนราทำพิธีกราบครู โดยเฉพาะผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดต้องนั่งในเสื่อที่มีผ้าขาวปูไว้ผืนเดียวกับที่วางหมอนกราบแล้วโนราใหญ่นำกราบครู การกราบครูจะกราบรวมทั้งหมด 18 ครั้ง คือ นั่งกราบ 3 ครั้ง ยืนกราบ 3 ครั้ง แล้วปฏิบัติในลักษณะเช่นนี้รวม 3 ชุด และเมื่อกราบครั้งสุดท้ายหมอบกราบค้างไว้ โนราใหญ่จะยกไม้แตระที่ปักเทียนทั้ง 9 เล่ม วนเหนือศีรษะผู้กราบครู 3 ครั้ง เป็นเสร็จพิธีการกราบครู

11) เซ่นครูหมอ หลังจากกราบครูเสร็จแล้วโนราใหญ่จะขึ้นไปบนศาลเพื่อทำพิธีเซ่นครูหมอ โดยเปิดขวดเหล้าใส่แก้วและใช้เหล้าประพรมไปทั่วๆ เครื่องบูชาและเครื่องสังเวยบนศาล ขณะประพรมเหล้าดังกล่าวคำบูชาไปพร้อมกันว่า

“พุทธัสบูชา	ครูหมอโนรา	ตายายโนรา	บูชายันติ
ธัมมัสบูชา	ครูหมอโนรา	ตายายโนรา	บูชายันติ
สังฆัสบูชา	ครูหมอโนรา	ตายายโนรา	บูชายันติ”

จบแล้วก้มลงมากราบที่หมอนกราบอีก 3 ครั้ง เป็นเสร็จพิธีการเซ่นครูหมอ

พิธีกรรมวันที่สอง

คือวันพฤหัสบดี ซึ่งถือเป็นวันครู เป็นวันที่ประกอบพิธีใหญ่ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง พิธีกรรมต่าง ๆ ประกอบด้วย

1) ชุมนุมครู พิธีเริ่มตอนย่ำรุ่ง โดยเริ่มจากบรรเลงดนตรีโหมโรง จบแล้วโนราใหญ่ร้องบทกาศครู (ทำนองร่ายแตระ) ร้องเชิญครูด้วยบทสัดดี ให้ครูหมอมาชุมนุมในโรงพิธีอีกครั้ง

2) กราบครู การกราบครูในตอนเช้านี้ ก็มีวิธีการปฏิบัติเช่นเดียวกับการกราบครูตอนกลางคืนของวันพุธ แต่ผู้ร่วมกราบจะมีเฉพาะโนราใหญ่กับผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดผูกผ้าใหญ่

3) ถวายเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยบนศาล คือ หลังจากกราบครูเรียบร้อยแล้ว โนราใหญ่จุดเทียนที่เครื่องบูชา เครื่องสังเวยบนศาลทุกที่ เสร็จแล้วกล่าวคำถวายเครื่องสังเวยและเครื่องบูชาบนศาล

4) พิธีสงฆ์ ได้นิมนตร์มาสวดเจริญพระพุทธมนตร์ในตอนเย็นวันพุธ สำหรับพิธีสงฆ์ในตอนเช้าโนราใหญ่และผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดรับศีลและรับน้ำพระพุทธมนตร์จากพระภิกษุสงฆ์ พระสงค์จะอยู่ในโรงพิธีเพื่อเริ่มพิธีตัดจุกและครอบเทริด

5) พิธีตัดจุก หลังจากเสร็จพิธีสงฆ์แล้วโนราใหญ่ โนราผู้ช่วยและผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด แต่งตัวที่กลางโรงครูในลักษณะของการแต่งกายแบบโนราทั่วไป แต่ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นโนราใหญ่จะแต่งกายในลักษณะที่ต่างไปจากโนราคนอื่น ๆ คือ จะแต่ง “พอก” เมื่อผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดแต่งตัวเรียบร้อยแล้วก็จะแบ่งผมออกเป็น 3 ปอย เสร็จแล้วให้เข้านั่งบนที่ที่จัดเตรียมไว้ คือ นั่งบนฐานพานโตกแล้วเอาเท้าทั้งสองข้างวางบนขัน 12 นักษัตร ซึ่งคว่ำอยู่บนขันอีกใบหนึ่งที่หงายอยู่ ในขันใบที่หงาย ใส่น้ำ มีดโกน หินลับมีด หญ้าคา หญ้าเข็ดมอน ใบเงิน ใบทอง ใบยอ ใบทองหลาง ข้าว 3 รวง ทอง เงินบาท และกรรไกร ทั้งนี้เพื่อเป็นเคล็ดว่าให้ผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด มีบารมีบริสุทธิ์ มีปัญญาเฉียบแหลม คมคาย ร่ำรวย เจริญรุ่งเรือง มีชื่อเสียง ใต้พานโตกและขันปูรองด้วยผ้าขาว การนั่งของผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดในการตัดจุก นั่งประนมมือหันหน้าไปทางศาล (ทิศตะวันออก) เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วดนตรีบรรเลงเพลงเชิด โนราใหญ่นิมนตร์พระภิกษุที่เป็นหัวหน้าให้ตัดจุกปอยหนึ่ง และประพรมน้ำมนตร์ แล้วบิดามารดา ญาติมิตร ตัดจุกปอยหนึ่งและประพรมน้ำมนตร์สุดท้ายโนราใหญ่เป็นผู้ตัดจุกปอยที่เหลือและประพรมน้ำมนตร์ เป็นเสร็จพิธีตัดจุก

การทำพิธีตัดจุก ผู้ที่เข้ามาตัดจุกจะยืนบนผ้าขาวข้างหน้าของผู้เข้ารับการประกอบพิธีตัดจุก และขณะตัดจุกผู้เข้ารับการประกอบพิธีตัดจุกต้องภาวนาว่า “เกศาโลมา นขา ทันตา ตะโจ ตะโจ ทันตา นขา โลมา เกศา”

6) พิธีครอบเทริด เป็นพิธีกรรมที่กระทำต่อเนื่องจากพิธีตัดจุก โดยเหนือที่นั่งของผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด จะผูกเทริดห้อยไว้กับอกไก่ (แปทู) ของหลังคาโรงครู โดยมีด้ายสายสิญจน์ผูกโยงแยกเป็น 3 สาย คือ สายที่ 1 โยงไปยังพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นหัวหน้าจับไว้ สายที่ 2 โยงไปให้บิดามารดาและญาติมิตรจับไว้ และสายที่ 3 โยงไปให้โนราใหญ่ซึ่งยืนอยู่ด้านหลังของผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดกับโนราผู้ช่วย 2 คนจับไว้ ในพิธีครอบเทริดนี้ผู้เป็นโนราใหญ่จะเปรียบเสมือน “พระอุปัชฌาย์” และโนราผู้ช่วย 2 คน ที่เปรียบได้กับ “พระคู่สวด” พิธีการครอบเทริดจะเริ่มเมื่อดนตรีบรรเลงเพลงเชิด ขณะนั้นพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดก็เริ่มสวดชัยยันโต จากนั้นก็ค่อยๆ ผ่อนด้ายสายสิญจน์ทั้ง 3 สาย หย่อนเทริดลงมา หมอไสยศาสตร์ที่ยืนอยู่ด้านหน้าของผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดกับโนราใหญ่ ซึ่งจะยืนด้านหลังก็จะคอยจับเทริดหมุนเป็นวงกลมและรอดูจังหวะที่เทริดหันหน้าไปทางเดียวกันกับผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด เมื่อได้จังหวะหมอไสยศาสตร์ และโนราใหญ่จับเทริดสวมลงบนศีรษะ โดยโนราใหญ่จับยอดเทริดและ

หมอไสยศาสตร์จับหูเทริดทั้งสองข้าง ขณะทำพิธีครอบเทริดโนราผู้ช่วยทั้ง 2 คน ยืนขนาบข้างโนราใหญ่และใช้มือแตะที่บ่าผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดไว้ เมื่อครอบเทริดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โนราใหญ่แก้ด้ายสายสิญจน์ทั้ง 3 สายออกเป็นอันเสร็จพิธีครอบเทริด ต่อจากนั้นจึงต่อด้วยการรำถวายครู

7) รำถวายครูหรือรำหน้าศาล เริ่มจากโนราใหญ่ที่แต่งพอกนั่งบนพนักด้านตรงข้ามกับศาลหันหน้าไปทางศาล โนราผู้ช่วยคนที่ 1 นั่งบนพนักด้านทิศใต้ โนราผู้ช่วยคนที่ 2 นั่งบนพนักด้านทิศเหนือ และโนราผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด นั่งบนพนักด้านเดียวกับศาล (ทิศตะวันออก) โนราทุกคนจะหันหน้าเข้าหากัน ลักษณะการรำถวายครูจะเป็นการรำแบบสลับการร้องกลอนและรำวนสลับกันไป โดยเริ่มจากโนราใหญ่ โนราผู้ช่วยคนที่ 1โนราผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด โนราผู้ช่วยคนที่ 2 และกลับมาที่โนราใหญ่อีกครั้ง แล้วจึงปฏิบัติเช่นเดิมต่อไปอีก การร้องและการรำจะมีทั้งนั่งรำบนพนักและยืนรำ โดยการนั่งรำจะเป็นช่วงแรก แต่เมื่อถึงบทครูสอนเป็นต้นไปก็เป็นการยืนรำไปจนครบ 12 คำพรัด (บท) ซึ่งบทที่ใช้รำประกอบด้วย บทสรรเสริญครู บทครูสอน บทสอนรำ บทประถม บทสรรเสริญคุณมารดา บทฝนตกข้างเหนือ (บทโศกัง) บทไชชาย (นกกาน้ำ) บทเรือใบผ้า บทยางแดง (ดอกจิกกดอกจัก) บทแสงทองสวรรค์ บทระไวระเวก และบทพลายงามตามโขลง เมื่อจบ 12 คำพรัดแล้วจะต่อด้วยการรำของโนราใหญ่ในท่ารำต่างๆ ประกอบด้วย รำท่าครู 12 ท่า (เพลงครู) รำท่าแม่ลาย รำท่าคอนเหิร รำเพลงสับ รำเพลงช้า รำเพลงเร็ว รำเพลงปี่(โลงปี่) จากนั้นจึงร้องบทตั้งเมือง เพื่อจับบท 12 กับพราน บทต่างๆ ประกอบด้วยเรื่องในวรรณคดี 12 เรื่อง ได้แก่ พระสุธนมโนราห์ พระรถเสน พระลักษณะวงศ์ โคบุตร สังข์ทอง ดาราวงศ์ พระอภัยมณี จันทโครพ สินนุราช สังข์ศิลป์ชัย มณีพิชัย และไกรทอง

8) พิธีถ่ายพอก ถือเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอีกพิธีหนึ่งในโนราโรงครูครอบเทริดหรือผูกผ้าใหญ่ คือ เป็นพิธีกรรมที่โนราใหญ่ได้ทำพิธีมอบอำนาจ ความไว้วางใจและกรรมสิทธ์ให้กับผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริด ผูกผ้าใหญ่ โดยมอบลูกพอกให้ไว้เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงว่านับตั้งแต่นี้ต่อไปผู้รับมอบต้องเป็นผู้สืบทอดลัทธิเจตนารมณ์ของอาจารย์ต่อไป พิธีถ่ายพอก เริ่มจากโนราใหญ่นั่งบนพนัก ด้านทิศตะวันตกด้านตรงข้ามกับศาล แล้วให้ผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดนำเสื่อที่ประกอบด้วยหมอนกราบมาปูข้างหน้าโนราใหญ่ แล้วนั่งคุกเข่าหน้าหมอนกราบ บนหมอนกราบจัดวางหมากพลู 9 คำ ดอกไม้ 9 ดอก โดยจัดวางแยกเป็น 3 กอง แล้วกราบโนราใหญ่ 3 ครั้ง จากนั้นโนราใหญ่ถอดลูกพอกที่เหน็บอยู่ข้างสะเอวทั้ง 3 ข้างของตน มอบใส่มือให้กับผู้เข้ารับการประกอบพิธีครอบเทริดให้นำไปเหน็บไว้ข้างสะเอวทั้ง 2 ข้าง แล้วกราบโนราใหญ่อีก 3 ครั้ง ต่อจากนั้นโนราใหญ่จะสอนข้อปฏิบัติต่างๆ ของโนรา และอำนวยชัยให้พร และอนุญาตให้สามารถประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้อย่างโนราใหญ่ทุกประการ โนราใหญ่ให้ผู้เข้ารับการประกอบ

พิธีครอบเทริดนั่งบนพนักแทนที่ตน และรำถวายครูด้วยตนเองอีกครั้ง เพื่อเป็นการยืนยันว่าบัดนี้ได้รับการประสิทธิ์ประสาทความรู้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งเท่ากับว่าเป็นโนราที่สมบูรณ์การรำถวายครูของผู้เข้ารับการประกอบ พิธีครอบเทริดในขณะนี้ก็เป็นการรำบทต่าง ๆ ที่โนราใหญ่รำถวายครูนั่นเอง แต่การรำจะนำเอาเพียงบทละ 1 คำกลอน หรือ 2 คำกลอน พอเป็นตัวอย่าง จนครบทุกกระบวนรำ เป็นการเสร็จพิธีถ่ายพอก (อุดม หนูทอง, 2531ข: 108-109)

พิธีกรรมวันที่สาม

วันที่สามเป็นวันสุดท้าย ซึ่งโดยมากมักเรียกว่า “วันส่งครู” พิธีกรรมในวันนี้จะเริ่มด้วยการประกอบพิธีกรรมหลัก ๆ ได้แก่ รำคล้องหงส์ รำแทงเข้ พิธีส่งครู และพิธีตัดเหฺมฺรย (ตัดสินบน)

1) รำคล้องหงส์ เป็นการรำชุดหนึ่งที่ใช้รำเฉพาะในโนราโรงครู และจะขาดไม่ได้โดยเด็ดขาด หากเป็นพิธีโนราโรงครูเพื่อครอบเทริด ผูกผ้าใหญ่ เพราะหากขาดการรำคล้องหงส์ในพิธีต่าง ๆ ก็เชื่อว่าพิธีกรรมนั่นไม่มีความสมบูรณ์ และอีกนัยหนึ่งกล่าวว่าเป็นการรำเพื่อระลึกถึงนางนวลทองสำลีเมื่อครั้งที่ถูกทหารของพระยาสายฟ้าฟาดไปคล้องเอาตัวมาในเมือง การรำคล้องหงส์จะใช้ผู้รำเฉพาะที่เป็นโนราผู้ชายจำนวน 7 คน โดยผู้เป็นโนราใหญ่รับบทบาทเป็นพญาหงส์และโนราที่เหลืออีก 6 คน รับบทเป็นหงส์บริวาร เป็นการรำคล้องหงส์ในพิธีกรรมโนราโรงครู ครอบเทริด ผูกผ้าใหญ่ ก็จะกำหนดให้ผู้เข้ารับการประกอบพิธีรับบทบาทเป็นพญาหงส์แทนโนราใหญ่ และเนื่องจากเรื่องที่นำออกมารำคล้องหงส์ครั้งนี้ได้นำเอาเรื่องพระสุธน-มโนราห์ ตอนพรานบุญจับนางกินรีลงมาเล่นน้ำในสระอโนดาต จึงกำหนดให้ผู้เข้ารับการประกอบพิธีรับบทเป็นนางกินรีคนสุดท้อง (นางมโนราห์) และโนราใหญ่รับบทเป็นพี่คนโต ในการรำได้สมมุติเอาท้องโรงเป็นสระอโนดาต จากนั้นจึงเริ่มรำที่ละคนเริ่มจากผู้เป็นพี่สาวคนโตเรื่อยไปจนถึงนางมโนราห์ ขณะรำเมื่อนายพรานเข้าไปจับ กินรีจะทำต่อสู้และวิ่งหนีไปตามเสา เมื่อกินรีถูกนายพรานจับได้ ผู้นั้นก็ต้องหมุนเก็บเท้ารอบตัวเอง โดยอยู่บริเวณเสาทั้ง 4 ต้น จากนั้นนายพรานจะแก้มัดให้เพื่อคล้องผู้อื่นต่อไป ส่วนผู้ที่นายพรานแก้มัดให้แล้วก็จะเข้าไปรับน้ำมนตร์จากหมอไสยศาสตร์

2) รำแทงเข้ คือ การรำแทงจระเข้ เป็นการรำที่ใช้เฉพาะในพิธีกรรมโนราโรงครูเท่านั้น โดยจะรำต่อจากรำคล้องหงส์ เชื่อว่าเป็นการรำเพื่อรำลึกถึงนางนวลทองสำลีตอนเข้าเมืองพระยาสายฟ้าฟาด พอถึงบริเวณปากน้ำจะเข้าเมืองก็มีจระเข้ลอยขวางคลองอยู่ทหารจึงต้องลงมือปราบ แต่เรื่องที่นำมาแสดง คือ เรื่องไกรทองซึ่งภาคใต้เรียกว่า “บทนายไกร” รำแทงเข้ จึงเป็นเรื่องไกรทองปราบชาละวัน

รำแทงเข้ ประกอบด้วยผู้รำซึ่งเป็นโนราชาย จำนวน 7 คน หมอไสยศาสตร์ 1 คน โดยโนราใหญ่รับบทบาทเป็นนายไกร (ไกรทอง) และโนราที่เหลือคนอื่น ๆ เป็นสหายของนายไกร (ไกรทอง) อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการรำแทงเข้ คือ

2.1) ตัวจระเข้ 1 ตัว ทำด้วยต้นกล้วยตานีแกะเป็นรูปจระเข้ จัดวางไว้ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของโรงครูห่างจากโรงประมาณ 3-4 เมตร ให้หันหัวไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปักเสาเป็นสี่มุมขึงสายสิญจน์ไว้โดยรอบเหนือจระเข้ผูกผ้าเพดานและบนเพดานใส่หมากพลู ดอกไม้

2.2) แพหยวกกล้วย เป็นแพที่ใช้สำหรับยืนรำพุ่งหอก โดยนำหยวกกล้วยตัดเป็นท่อน 4 ท่อน ยาวขนาด 1 เมตร แล้วใช้ไม้เสียบเป็นแกนนำมาวางไว้หน้าโรงครูด้านทิศตะวันออก

2.3) หอกเหล็ก 7 เล่ม

ขั้นตอนการรำแทงเข้ เริ่มจากโนราใหญ่และโนราอีก 6 คน นั่งพร้อมกันที่หน้าบายศรีท้องโรง ซึ่งมีหมอไสยศาสตร์นั่งอยู่ จากนั้นจุดเทียน 9 เล่ม บนหมอนกราบ แล้วร้องกลอนทำนองเพลงทับ (เพลงทับเพลงโทน) ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำขวัญและคุณลักษณะของหอกทั้ง 7 เล่ม ขณะร้องกลอนโนราใหญ่ก็จะมอบหอกให้โนราอีก 6 คน ๆ ละ 1 เล่ม เสร็จแล้วทำพิธีลับหอก (แช่หอก) โดยรวมปลายหอกเข้าด้วยกัน จบพิธีลับหอกแล้วดนตรีบรรเลงเพลงเชิดโนราใหญ่นำโนราคนอื่นๆ ออกจากโรงครู โดยโนราใหญ่ออกไปยืนรำบนแพหยวกกล้วยในท่ารำต่างๆ แล้วพุ่งหอกไปที่จระเข้ จากนั้นโนราคนอื่น ๆ ก็จะปฏิบัติในลักษณะทำนองเดียวกันกับโนราใหญ่จนครบทุกคน เสร็จแล้วทั้งหมอไสยศาสตร์ โนราใหญ่และโนราคนอื่น ๆ ออกไปที่จระเข้ แล้วใช้เท้าเหยียบตัวจระเข้และกล่าวคำบังสุกุลพร้อมกัน จบแล้วโนราใหญ่ใช้พระขรรค์ปักลงบนคอจระเข้แล้วถีบให้จระเข้หงายท้องขึ้น เป็นอันจบการรำแทงเข้

พิธีส่งครูเป็นพิธีที่โนราใหญ่ร้องกลอนเพื่อเป็นการส่งครูโนรา เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ได้ทำพิธีอัญเชิญมาสู่โรงครู ให้กลับสู่สถานที่ที่เป็นที่พำนักของตนรวมทั้งการขับไล่ผีสางที่อาจจะแอบแฝงเข้ามากินเครื่องสังเวยบนศาลให้ออกไปด้วย ซึ่งพิธีส่งครูเริ่มด้วยโนราใหญ่กราบครูด้วยการนั่งกราบและยืนกราบจำนวน 18 ครั้ง แล้วเริ่มร้องกลอนบทส่งครู บทส่งเทวดา บทขับไล่ผี บทอาลัยลาโรง และบทนกกระจอกเป็นบทสุดท้าย (อุดม หนูทอง, 2531ค: 108-109)

รูปแบบการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : โมเดลซิปปา (CIPPA Model)

การจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสามารถทำได้หลายรูปแบบแตกต่างกันตามวิธีการ เทคนิค โดยอาศัยการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ซึ่งรูปแบบการสอนซิปปาเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพ

1. ความเป็นมาและความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA)

รูปแบบการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: ซิปปา (CIPPA) หรือรูปแบบการประสานห้าแนวโดย ทิศนา แขมมณี (2543: 17) ซึ่งกล่าวถึงความเป็นมาของการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA) ว่า ได้พัฒนารูปแบบนี้ขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้ใช้แนวคิดทางการศึกษาต่าง ๆ ในการสอนมาเป็นเวลาประมาณ 30 ปี และพบว่าแนวคิดจำนวนหนึ่งสามารถใช้ได้ผลดีตลอดมา จึงนำแนวคิดมาประสานกันทำให้เกิดเป็นแบบแผนขึ้นแนวคิดดังกล่าว ได้แก่

1) แนวคิดการสร้างความรู้
2) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้แบบร่วมมือ
3) แนวคิดเกี่ยวกับความพร้อมในการเรียนรู้
4) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการ
5) แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายโอนการเรียนรู้

การเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง (Construction of Knowledge) ซึ่งนอกจากผู้เรียนจะต้องเรียนด้วยตนเองแล้ว ยังต้องพึ่งการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับเพื่อน บุคคลอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย รวมทั้งต้องอาศัยทักษะกระบวนการ (Process Skills) ต่าง ๆ จำนวนมากเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ นอกจากนั้นการเรียนรู้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่องได้ดี หากผู้เรียนอยู่ในสภาพที่มี ความพร้อมในการรับรู้ มีประสาทการรับรู้ที่ตื่นตัว ไม่เฉื่อยชา ซึ่งสิ่งที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนอยู่ในสภาพดังกล่าวได้ก็คือ การให้มีการเคลื่อนไหวทางร่างกาย (physical participation) อย่างเหมาะสม กิจกรรมที่มีลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง และความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นจะมีความลึกซึ้งและอยู่คงทนมากขึ้น หากผู้เรียนมีโอกาสนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ (Application) ในสถานการณ์ที่หลากหลาย ด้วยแนวคิดดังกล่าว จึงเกิดแบบแผน “CIPPA” ขึ้น ซึ่งผู้สอนสามารถนำแนวคิดทั้ง 5 ดังกล่าวไปใช้เป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้มีคุณภาพได้ โดยมีรายละเอียดของรูปแบบมีดังนี้

C คือ Construction หมายถึง กิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

I คือ Interaction หมายถึงการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

P คือ Physical Participation หมายถึง การให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกายโดยการทำกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ

P คือ Process Learning หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการกลุ่ม และกระบวนการพัฒนาตนเอง

A คือ Application หมายถึง การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติม ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ เป็นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้หลายด้าน

สรุปได้ว่าความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA) คือการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองแล้วสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนขั้นต่อไป

2. หลักการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA)

ทิศนา แขมมณี (2545: 281-282) กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA) ดังนี้

ซิปปา (CIPPA) เป็นหลักการในการจัดการเรียนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน การจัดกระบวนการเรียนการสอนตามหลัก “CIPPA” นี้สามารถใช้วิธีการและกระบวนการที่หลากหลาย ซึ่งอาจเป็นแบบแผนได้หลายรูปแบบรูปแบบหนึ่งที่ผู้เขียนได้นำเสนอไว้และได้มีการนำไปทดลองใช้แล้วได้ผลดี ประกอบด้วยขั้นตอนดำเนินการ 7 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การทบทวนความรู้เดิม

ขั้นนี้เป็นการดึงความรู้เดิมของผู้เรียนในเรื่องที่จะเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมของตน ซึ่งผู้สอนอาจใช้วิธีการต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย

ขั้นที่ 2 การแสวงหาความรู้ใหม่

ขั้นนี้เป็นการแสวงหาข้อมูลความรู้ใหม่ของผู้เรียนจากแหล่งข้อมูลหรือแหล่งความรู้ต่างๆ ซึ่งครูอาจจัดเตรียมมาให้ผู้เรียนหรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนไปแสวงหาก็ได้

ขั้นที่ 3 การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/ความรู้ใหม่/และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม

ขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจกับข้อมูล/ความรู้ที่หามาได้ ผู้เรียนจะต้องสร้างความหมายของข้อมูล/ประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น การใช้กระบวนการคิดและกระบวนการกลุ่มในการอภิปรายและสรุปความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลนั้นๆ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงความรู้เดิม เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม

ขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนอาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของตนเอง รวมทั้งขยายความรู้ความเข้าใจของตนให้กว้างขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้บ่างปันความรู้ความเข้าใจของตนแก่ผู้อื่น และได้รับประโยชน์จากความรู้ ความเข้าใจของผู้อื่นไปพร้อม ๆ กัน

ขั้นที่ 5 การสรุปและจัดระเบียบความรู้

ขั้นนี้เป็นขั้นของการสรุปความรู้ที่ได้รับทั้งหมด ทั้งความรู้เดิมและความรู้ใหม่ และจัดสิ่งที่เรียนให้เป็นระเบียบเพื่อช่วยให้ผู้เรียนจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ง่าย

ขั้นที่ 6 การปฏิบัติและ/หรือการแสดงความรู้และผลงาน

หากความรู้ที่ได้เรียนรู้มาไม่มีการปฏิบัติ ขั้นนี้จะเป็นขั้นที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงผลงานการสร้างความรู้ของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้ตอกย้ำหรือตรวจสอบความเข้าใจของตนเองและช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์ แต่หากต้องมีการปฏิบัติตามข้อความรู้ที่ได้ ขั้นนี้จะเป็นขั้นปฏิบัติ และมีการแสดงผลงานที่ได้ปฏิบัติด้วย

ขั้นที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้

ขั้นนี้เป็นขั้นของการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการนำความรู้ความเข้าใจของตนไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความชำนาญ ความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหาและความจำในเรื่องนั้น ๆ หลังจากการประยุกต์ใช้ความรู้ อาจมีการนำเสนอผลงานจากการประยุกต์อีกครั้งก็ได้ หรืออาจไม่มีการนำเสนอผลงานในขั้นที่ 6 แต่นำมารวมแสดงในตอนท้ายหลังขั้นการประยุกต์ใช้ได้เช่นกัน

ขั้นตอนตั้งแต่ขั้นที่ 1-6 เป็นกระบวนการของการสร้างความรู้ (Construction of Knowledge) ซึ่งครูสามารถจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน (Interaction) และฝึกฝนทักษะกระบวนการต่างๆ (Process Learning) อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขั้นตอนแต่ละขั้นตอนช่วยให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมหลากหลายที่มีลักษณะให้ผู้เรียนได้มีการเคลื่อนไหว ทางกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ และทางสังคม อย่างเหมาะสม อันช่วยให้ผู้เรียนตื่นตัว (Active) สามารถรับรู้และเรียนรู้ได้อย่างดี จึงกล่าวได้ว่าขั้นตอนที่ 6 มีคุณสมบัติตามหลักการ CIPP ส่วนขั้นตอนที่ 7 เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ (Application) จึงทำให้รูปแบบนี้มีคุณสมบัติครบตามหลัก CIPPA

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนรู้ตามรูปแบบซิปปา ผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียน สามารถอธิบาย ชี้แจง ตอบคำถาม ได้ดี นอกจากนั้นยังได้พัฒนาทักษะในการวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การทำงานกลุ่ม การสื่อสาร รวมทั้งเกิดความใฝ่รู้ด้วย

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา เป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนค้นคว้า รวบรวมข้อมูล และสร้างความรู้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

3. แผนการจัดการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA)

จากการศึกษาแผนการจัดการเรียนรู้รูปแบบซิปปา ทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับอุดมศึกษาได้ตัวอย่างการจัดการเรียนการสอน ดังนี้ (ทิศนา แขมมณี, 2545ข: 281-282)

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดละเอียดลออโดยใช้หลักการเรียนรู้แบบซิปปา (CIPPA)

กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เรื่องการตกแต่งโครงร่างของปลาสวยงาม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เวลาที่ใช้ 3 คาบ

จุดประสงค์

1) เพื่อให้นักเรียนมีความคิดละเอียดลออในการตกแต่งภาพโครงร่างที่กำหนดให้

2) นักเรียนสามารถตกแต่งภาพโครงร่างที่กำหนดให้ได้อย่างน่าสนใจ สวยงามและมีรายละเอียดของภาพมากที่สุด

สื่อ / อุปกรณ์

1) นิทานเรื่องปลาแสนสวย 1 เรื่อง

2) ใบงานเรื่อง การตกแต่งโครงร่างของปลาสวยงาม

3) ดินสอสี

วิธีดำเนินกิจกรรม

ขั้นที่ 1 ทบทวนความรู้เดิม

1.1) ครูสนทนาสักถามนักเรียนเรื่องปลาที่คนนิยมนำมาเลี้ยงไว้ในบ้าน ในตู้ปลา ถึงชื่อปลาที่เลี้ยง และวิธีการเลี้ยงดู

1.2) อาหารที่นำมาเลี้ยงปลา และลักษณะที่สวยงามของปลา

ขั้นที่ 2 แสวงหาความรู้ใหม่

2.1) ครูเล่านิทานเรื่องปลาแสนสวยให้นักเรียนฟัง พร้อมกับให้นักเรียนซักถามสิ่งที่นักเรียนสนใจ

2.2) ครูสมมติให้นักเรียนแต่ละคนเป็นปลาแสนสวย และคิดค้นหาวิธีการที่จะแต่งตัวเองให้สวยงามและแปลกแตกต่างไปจากปลาตัวอื่น ๆ

ขั้นที่ 3 ศึกษาทำความเข้าใจ / ความรู้ใหม่และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม

ครูแจกใบงานกิจกรรมที่เป็นโครงร่างปลา ให้นักเรียนคนละ 1 แผ่น เพื่อแข่งขันกันตกแต่งปลาของตนเองให้เกิดความสวยงาม แปลกและพิเศษไปกว่าปลาที่นักเรียนเคยพบเห็นทั่วไป

ขั้นที่ 4 แลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม

4.1) นักเรียนเข้ากลุ่ม โดยจัดเป็นกลุ่ม ๆ 6 คน

4.2) สมมติให้นักเรียนแต่ละกลุ่มเป็นปลาแสนสวย และช่วยกันคิดค้นหาวิธีการที่จะแต่งตัวเองให้สวยงามและแปลกแตกต่างไปจาปลาตัวอื่น ๆ

ขั้นที่ 5 สรุปและจัดระเบียบความรู้

5.1) นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันสรุปความรู้ที่ได้ทั้งหมดที่เป็นความรู้เก่าและความรู้ใหม่

5.2) นักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงาน

5.2) นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงกิจกรรม ครูอธิบายเพิ่มเติมถึงการตกแต่งรายละเอียดต่าง ๆ เพิ่มเติมและการระบายสี

ขั้นที่ 6 การปฏิบัติและ/หรือการแสดงความรู้และผลงาน

6.1) นักเรียนแต่ละคนนำผลงานมาแสดงหน้าชั้นเรียน และให้นักเรียนในห้องช่วยกันให้คะแนนว่าปลาของใครควรได้เป็นปลาสวยงาม โดยให้คะแนนรายละเอียดของภาพแต่ละภาพ

6.2) จัดลำดับของภาพว่าใครควรเป็นอันดับ 1, 2 และ 3

ขั้นที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้

นักเรียนร่วมอภิปรายถึงความคิดในการตกแต่งรายละเอียดการระบายสี เป็นทักษะอย่างหนึ่งของความคิดละเอียดลออ ประณีต ที่มีอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งจะติดตัวอยู่ในชีวิตประจำวันต่อไป

การประเมินผล

ดูจากการตกแต่งรายละเอียดของโครงร่างปลาที่นักเรียนได้เพิ่มเติมและตกแต่งไว้

สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ซิปปา (CIPPA) สามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดีเพราะมีการใช้ทักษะของความคิดละเอียดลออ การแสวงหาความรู้ใหม่ และการจัดกิจกรรมที่สนับสนุนการสร้างสรรค์ผลงานให้มีความแปลกใหม่

4. การวัดและการประเมินผลแบบซิปปา (CIPPA)

ปราณี กรุณาวงษ์ (2546: 53) กล่าวว่า วิธีการวัดและประเมินผลที่ยอมรับกันว่าสอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบซิปปา คือ การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เพราะเป็นวิธีการที่สามารถค้นหาความสามารถและความก้าวหน้าในการเรียนรู้ที่แท้จริงของผู้เรียน และยังเป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า รูปแบบการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : โมเดลซิปปา (CIPPA Model) เป็นกระบนการของการสร้างความรู้ ซึ่งครูสามารถจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และฝึกฝนทักษะกระบวนการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขั้นตอนแต่ละขั้นตอนช่วยให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมหลากหลายที่มีลักษณะให้ผู้เรียนได้มีการเคลื่อนไหวทางกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ และทางสังคม อย่างเหมาะสมอันช่วยให้ผู้เรียนตื่นตัวสามารถรับรู้และเรียนรู้ได้อย่างดี จึงกล่าวได้ว่าขั้นตอนทั้ง 6 มีคุณสมบัติตามหลักการ CIPP ส่วนขั้นตอนที่ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้

การพัฒนาทักษะปฏิบัติ

1. ความหมายของทักษะปฏิบัติ

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2546: 67) กล่าวว่าทักษะ คือ ความสามารถในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว ชำนาญ และมีประสิทธิภาพ

ทิศนา แขมมณี (2551: 243) กล่าวถึง การพัฒนาทักษะปฏิบัติ คือ ความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติ การกระทำ หรือการแสดงออกต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลักการ วิธีการที่แตกต่างไปจากการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยหรือพุทธิพิสัย รูปแบบที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับความหมายของทักษะปฏิบัติ สรุปได้ว่า ทักษะปฏิบัติ คือ ความสามารถในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างถูกต้อง เกิดทักษะ คล่องแคล่ว ชำนาญ และมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนการเกิดทักษะ

ผู้เรียนจะเกิดทักษะขึ้นได้ จะต้องมีการปฏิบัติใน 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นเรียนรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติไปกับผู้สอน โดยผู้สอนอธิบายประกอบ เช่น การที่ผู้หัดขับรถยนต์ หัดขับรถไปกับผู้สอนขับ

2) ขั้นปฏิบัติเอง เป็นขั้นผู้เรียนฝึกปฏิบัติเอง เพื่อให้เกิดความแม่นยำต้องพยายามไม่ให้เกิดความผิดพลาด เช่น การที่ผู้หัดขับรถเริ่มขับด้วยตนเองเป็นครั้งแรก

3) ขั้นหาความชำนาญ เป็นขั้นที่ผู้เรียนลงมือฝึกบ่อย ๆ ในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ ชำนาญยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพ เช่น การที่ผู้หัดขับรถสามารถขับได้เองหลาย ๆ ครั้งอย่างเชี่ยวชาญ ชำนาญ ไม่ผิดพลาด และแก้ปัญหาได้

ทั้ง 3 ขั้นตอนนี้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกัน ผู้สอนจึงควรได้นำหลักการนี้ไปใช้ในการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในสิ่งที่เรียน

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับขั้นตอนการเกิดทักษะสรุปได้ว่า ขั้นตอนการเกิดทักษะ การสอนที่จะให้ผู้เรียนเกิดทักษะได้นั้น ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์ทักษะ ประเมินความสามารถเบื้องต้น ก่อนจะให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง โดยในขั้นสาธิตการปฏิบัติก็จะต้องเป็นไปตามขั้นตอน คือ จะต้องฝึกทักษะที่จะสอนตามลำดับจากง่ายไปหายาก จนกว่าผู้เรียนจะเกิดความก้าวหน้าหรือความชำนาญซึ่งหมายถึง การที่ผู้เรียนได้เกิดทักษะนั่นเอง

การสอนเพื่อให้เกิดทักษะปฏิบัติ

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2546: 66) กล่าวว่า การสอนเพื่อให้เกิดทักษะหมายถึงการที่บุคคลสามารถที่จะเรียนรู้ในการกระทำสิ่งต่าง ๆ นอกจากจะต้องอาศัยสติปัญญา ความคิด ความรู้ความเข้าใจ และเจตคติแล้ว ยังต้องอาศัยทักษะในการทำงาน ทักษะเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้การทำงานคล่องแคล่วมีประสิทธิภาพ นักการศึกษา 2 ท่านได้ให้ความหมายของทักษะไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

Cronbach (1977: 393 อ้างถึงใน อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2546: 66) กล่าวว่าทักษะเป็นการปฏิบัติที่เกิดจากการเรียนรู้ สามารถกระทำได้โดยแทบจะไม่ต้องใช้ความคิด

Garison (1972: 640 อ้างถึงใน อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2546: 70) กล่าวถึงความหมายของทักษะว่า ทักษะเป็นแบบของพฤติกรรมที่กระทำไปด้วยความราบเรียบ (Smoothly) ถูกต้อง รวดเร็ว และแม่นยำ ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาความสามารถของตน

จากการสอนเพื่อให้เกิดทักษะสรุปได้ว่า ผู้ที่จะเกิดทักษะคือผู้ที่มีความสามารถที่จะเรียนรู้ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างถูกต้อง เกิดทักษะ คล่องแคล่ว ชำนาญ และมีประสิทธิภาพ

Garison (1972 อ้างถึงใน อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2546: 70) ได้อธิบายลักษณะการกระทำที่แสดงถึงการมีทักษะไว้ว่า จะต้องประกอบด้วยทักษะ 2 ได้แก่

1) ความแม่นยำและความรวดเร็วในการกระทำ (Accuracy and Speed) เช่น พนักงานพิมพ์ดีดพิมพ์ได้เร็วกดแป้นพิมพ์ไม่ผิดที่พิมพ์ได้ถูกต้องคล่องแคล่ว พฤติกรรมใดกระทำไปด้วยความเร็ว ถูกต้อง และแม่นยำ ย่อมแสดงถึงการมีทักษะในการกระทำนั้น

2) ความสอดคล้องผสมผสานกัน (Co-ordination) อย่างเหมาะสมของกล้ามเนื้อต่าง ๆ ย่อมจะปรากฏในการกระทำที่มีทักษะ การทำงานประสานกันของกล้ามเนื้อและอวัยวะต่าง ๆ เช่น การเตะตะกร้อ ตาต้องดู หูฟังเสียง เท้าวิ่ง ศีรษะโหม่งลูกหรือการเล่นดนตรี และคนเป่าแตร

เป็นต้น อวัยวะต้องประสานสอดคล้องกัน ตาดูโน้ต หูฟังจังหวะ ปากเป่า มือขยับ และจมูกหายใจได้จังหวะ

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับการสอนเพื่อให้เกิดทักษะปฏิบัติ สรุปได้ว่า ผู้ที่เกิดทักษะ คือ ผู้ที่มีความสามารถในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างถูกต้องและย่อมจะกระทำสิ่งนั้นได้ดีมีความชำนาญ คล่องแคล่ว และผลงานมีประสิทธิภาพ

2. รูปแบบการเรียนการสอนในการพัฒนาทักษะปฏิบัติ แบ่งเป็น 3 รูปแบบดังนี้

2.1 รูปแบบการเรียนการสอนการพัฒนาทักษะปฏิบัติของซิมพ์ซัน

ทฤษฎี/หลักการ/แนวคิดของรูปแบบ

Simpson (1972 อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี, 2551: 244) ที่กล่าวว่า ทักษะเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางกายของผู้เรียน เป็นความสามารถในการประสาน การทำงานของกล้ามเนื้อหรือร่างกาย ในการทำงานที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อหลาย ๆ ส่วน การทำงานดังกล่าวเกิดขึ้นได้จากการสั่งงานของสมอง ซึ่งหากได้รับการฝึกฝนที่ดีแล้วจะเกิดความถูกต้อง ความคล่องแคล่ว ความเชี่ยวชาญชำนาญการ และความคงทน ผลของพฤติกรรมหรือการกระทำสามารถสังเกตได้จากความรวดเร็ว ความแม่นยำ ความแรงหรือความราบรื่นในการจัดการ

1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือทำงานที่ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวหรือการประสานงานของกล้ามเนื้อทั้งหลายได้อย่างดี มีความถูกต้อง และมีความชำนาญ

2) กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

ขั้นที่ 1 ขั้นการรับรู้ เป็นขั้นการให้ผู้เรียนรับรู้ในสิ่งที่จะทำ โดยการทำการให้ผู้เรียนสังเกตการณ์ทำงานนั้นอย่างตั้งใจ

ขั้นที่ 2 ขั้นการเตรียมความพร้อม เป็นขั้นการปรับตัวให้พร้อมเพื่อการทำงานหรือแสดงพฤติกรรมนั้น ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ โดยการปรับตัวให้พร้อมที่จะทำการเคลื่อนไหวหรือแสดงทักษะนั้น ๆ และมีจิตใจและสภาวะอารมณ์ที่ดีต่อการที่จะทำหรือแสดงทักษะนั้น ๆ

ขั้นที่ 3 ขั้นการสนองตอบภายใต้การควบคุมเป็นขั้นที่ให้โอกาสแก่ผู้เรียนในการตอบสนองต่อสิ่งที่รับรู้ ซึ่งอาจใช้วิธีการให้ผู้เรียนลองผิดลองถูก จนกระทั่งสามารถตอบสนองได้อย่างถูกต้อง

ขั้นที่ 4 ขั้นการให้ลงมือกระทำจนกลายเป็นกลไกที่สามารถกระทำได้เอง เป็นขั้นที่ช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติและเกิดความเชื่อมั่นในการทำสิ่งนั้น ๆ

ขั้นที่ 5 ขั้นการกระทำอย่างชำนาญเป็นขั้นที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการกระทำนั้น ๆ จนผู้เรียนสามารถทำได้อย่างคล่องแคล่ว ชำนาญ เป็นไปโดยอัตโนมัติ และด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง

ขั้นที่ 6 ขั้นการปรับปรุงและประยุกต์ใช้ เป็นขั้นที่ช่วยให้ผู้เรียนปรับปรุงทักษะหรือการปฏิบัติของตนให้ดียิ่งขึ้น และประยุกต์ใช้ทักษะที่ตนได้รับการพัฒนาในสถานการณ์ต่าง ๆ

ขั้นที่ 7 ขั้นการคิดริเริ่ม เมื่อผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างชำนาญ และสามารถประยุกต์ใช้ในสถานการณ์หลากหลายแล้ว ผู้ปฏิบัติจะเริ่มเกิดความคิดใหม่ ๆ ในการกระทำหรือปรับการกระทำนั้นให้เป็นตามที่ตนต้องการ

3) ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนตามรูปแบบ

ผู้เรียนจะสามารถกระทำหรือแสดงออกอย่างคล่องแคล่วชำนาญ ในสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนทำได้ นอกจากนั้นยังช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และความอดทนให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนด้วย

2.2 รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของแฮร์โรว์

ทฤษฎี/หลักการ/แนวคิดของรูปแบบ

Harrow (1972: 96-99 อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี, 1551: 245) ที่ได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ทางด้านทักษะปฏิบัติไว้ 5 ขั้น โดยเริ่มจากระดับที่ซับซ้อนน้อยไปจนถึงระดับที่มีความซับซ้อนมาก ดังนั้นการกระทำจึงเริ่มจากการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อใหญ่ไปถึงการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อย่อย ลำดับขั้นดังกล่าว ได้แก่ การเลียนแบบ การลงมือกระทำตามคำสั่งการกระทำอย่างถูกต้องสมบูรณ์ การแสดงออก และการกระทำอย่างเป็นธรรมชาติ

1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

รูปแบบนี้มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสามารถทางด้านทักษะปฏิบัติต่าง ๆ กล่าวคือผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือกระทำอย่างถูกต้องสมบูรณ์และชำนาญ

2) กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

ขั้นที่ 1 ขั้นการเลียนแบบ เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนสังเกตการณ์กระทำที่ต้องการให้ผู้เรียนทำได้ ซึ่งผู้เรียนย่อมจะรับรู้หรือสังเกตเห็นรายละเอียดต่าง ๆ ได้ไม่ครบถ้วน แต่อย่างน้อยผู้เรียนจะสามารถบอกได้ว่าขั้นตอนหลักของการกระทำนั้น ๆ มีอะไรบ้าง

ขั้นที่ 2 ขั้นการลงมือกระทำตามคำสั่ง เมื่อผู้เรียนได้เห็นและสามารถบอกขั้นตอนของการกระทำที่ต้องการเรียนรู้แล้ว ให้ผู้เรียนลงมือทำโดยไม่มีแบบอย่างให้เห็น ผู้เรียนอาจลงมือทำตามคำสั่งของผู้สอน หรือทำตามคำสั่งที่ผู้สอนเขียนไว้ในคู่มือก็ได้ การลงมือปฏิบัติตามคำสั่งนี้ แม้ผู้เรียนจะยังไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์ แต่อย่างน้อยผู้เรียนก็ได้ประสบการณ์ในการลงมือทำและค้นพบปัญหาต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการปรับการกระทำให้ถูกต้องสมบูรณ์ขึ้น

ขั้นที่ 3 ขั้นการกระทำอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนจนสามารถทำสิ่งนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ โดยไม่จำเป็นต้องมีแบบอย่างหรือมีคำสั่งนำทางการกระทำ การกระทำที่ถูกต้องแม่นตรง พอดี สมบูรณ์แบบ เป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องสามารถทำได้ในขั้นนี้

ขั้นที่ 4 ขั้นการแสดงออก ขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกฝนมากขึ้นจนกระทั่งสามารถกระทำสิ่งนั้นได้ถูกต้องสมบูรณ์แบบอย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว ราบรื่น และด้วยความมั่นใจ

ขั้นที่ 5 ขั้นการกระทำอย่างเป็น ขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถกระทำสิ่งนั้น ๆ อย่างสบาย ๆ เป็นไปอย่างอัตโนมัติ โดยไม่รู้สึกว่าต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษ ซึ่งต้องอาศัยการปฏิบัติบ่อย ๆ ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย

3) ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนตามรูปแบบ ผู้เรียนจะเกิดการพัฒนาทางด้านทักษะปฏิบัติ จนสามารถกระทำได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์

2.3 รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของเดวีส์

ทฤษฎี/หลักการ/แนวคิดของรูปแบบ

Davies (1971: 50-56 อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี, 2551: 246) ที่ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะปฏิบัติไว้ว่า ทักษะส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยทักษะย่อย ๆ จำนวนมาก การฝึกให้ผู้เรียนสามารถทำทักษะย่อย ๆ เหล่านั้นได้ก่อน แล้วค่อยเชื่อมโยงต่อกันเป็นทักษะใหญ่จะช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จได้ดีและรวดเร็วขึ้น

1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

รูปแบบนี้มุ่งช่วยพัฒนาความสามารถด้านทักษะปฏิบัติของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทักษะที่ประกอบด้วยทักษะย่อยจำนวนมาก

2) กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

ขั้นที่ 1 ขั้นสาธิตทักษะหรือการกระทำ ขั้นนี้เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนได้เห็นทักษะหรือการกระทำที่ต้องการให้ผู้เรียนทำได้ในภาพรวม โดยการสาธิตให้ผู้เรียนดูทั้งหมดตั้งแต่ต้น

จนจบ ทักษะหรือการกระทำที่สาธิตให้ผู้เรียนดูนั้น จะต้องเป็นการกระทำในลักษณะที่เป็นธรรมชาติไม่ช้าหรือเร็วเกินปกติ ก่อนการสาธิตครูควรให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนในการสังเกต ควรชี้แนะจุดสำคัญที่ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษในการสังเกต

ขั้นที่ 2 ขั้นสาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย เมื่อผู้เรียนได้เห็นภาพรวมของการกระทำหรือทักษะทั้งหมดแล้ว ผู้สอนควรแตกทักษะทั้งหมดให้เป็นทักษะย่อย ๆ หรือแบ่งสิ่งที่กระทำออกเป็นส่วนย่อย ๆ และสาธิตส่วนย่อยแต่ละส่วนให้ผู้เรียนสังเกตและทำตามไปทีละส่วนอย่างช้า ๆ

ขั้นที่ 3 ขั้นให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย ผู้เรียนลงมือปฏิบัติทักษะย่อย โดยไม่มีการสาธิตหรือมีแบบอย่างให้ดู หากติดขัดจุดใด ผู้สอนควรให้คำชี้แนะ และช่วยแก้ไข จนกระทั่งผู้เรียนทำได้ เมื่อได้แล้วผู้สอนจึงเริ่มสาธิตทักษะย่อยส่วนต่อไป และให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อยนั้นจนทำได้ ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนกระทั่งครบทุกส่วน

ขั้นที่ 4 ขั้นให้เทคนิควิธีการ เมื่อผู้เรียนปฏิบัติได้แล้ว ผู้สอนอาจแนะนำเทคนิควิธีการที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำงานนั้นได้ดีขึ้น เช่น ทำได้ประณีตสวยงามขึ้น ทำได้รวดเร็วขึ้นทำได้ง่ายขึ้น หรือสิ้นเปลืองน้อยลง เป็นต้น

ขั้นที่ 5 ขั้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงทักษะย่อย ๆ เป็นทักษะที่สมบูรณ์ เมื่อผู้เรียนสามารถปฏิบัติแต่ละส่วนได้แล้ว จึงให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย ๆ ต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ และฝึกปฏิบัติหลาย ๆ ครั้งจนกระทั่งสามารถปฏิบัติทักษะที่สมบูรณ์ได้อย่างชำนาญ

3) ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนตามรูปแบบ ผู้เรียนจะสามารถปฏิบัติทักษะได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับรูปแบบการสอน สรุปได้ว่า การสอนในการพัฒนาทักษะต้องมีขั้นตอนในการสอนจากง่ายไปยาก เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดการพัฒนาทักษะปฏิบัติจนสามารถกระทำได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์ เป็นการฝึกความสามารถด้านการปฏิบัติและกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ผู้เรียนมีความก้าวหน้าและความชำนาญในการฝึกปฏิบัตินั้นเพิ่มมากขึ้น โดยมีขั้นตอนการสอน 5 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) ขั้นการเรียนรู้
   1.1) ขั้นสาธิตทักษะ
   1.2) ขั้นสาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย
2) ขั้นปฏิบัติเอง
   2.1) ขั้นให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย
   2.2) ขั้นให้เทคนิควิธีการ

3) ขั้นหาความชำนาญ ขั้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงทักษะย่อย ๆ เป็นทักษะที่สมบูรณ์

สำหรับการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการสอนที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล โดยเลือกเอารูปแบบการสอนซิปปาใช้ในการสอนในส่วนของแผนที่ 1-6 มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การทบทวนความรู้เดิม

ขั้นที่ 2 การแสวงหาความรู้ใหม่

ขั้นที่ 3 การศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล /ความรู้ใหม่และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม

ขั้นที่ 4 การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม

ขั้นที่ 5 การสรุปและจัดระเบียบความรู้

ขั้นที่ 6 การปฏิบัติ และ/หรือการแสดงผลงาน

ขั้นที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้

รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของเดวีส์ใช้ในการสอนในส่วนของแผนที่ 7 มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นสาธิตทักษะหรือการกระทำ

ขั้นที่ 2 ขั้นสาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย

ขั้นที่ 3 ขั้นให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย

ขั้นที่ 4 ขั้นให้เทคนิควิธีการ

ขั้นที่ 5 ขั้นให้นักเรียนเชื่อมโยงทักษะย่อย ๆ

เพื่อเป็นการนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนเข้าใจง่าย มองเห็นภาพเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีความชำนาญ และมีประสิทธิภาพ

การวัดทักษะการปฏิบัติ

1. ความหมายของการวัดทักษะการปฏิบัติ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการวัดทักษะปฏิบัติไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

สมนึก ภัททิยธานี (2546: 50) กล่าวว่า เป็นการวัดผลงานที่ให้นักเรียนลงมือปฏิบัติซึ่งสามารถวัดได้ทั้งกระบวนการและผลงานในสภาพธรรมชาติ (สถานการณ์จริง) หรือในสภาพที่กำหนดขึ้น (สถานการณ์จำลอง) เหมาะกับวิชาที่เน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี และสามารถวัดคู่ไปกับภาคทฤษฎีได้

นงนิตย์ มโนรัตน์ (2550: 15) กล่าวว่า การวัดทักษะปฏิบัติ เป็นการวัดความสามารถของบุคคลที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัยที่ได้จากการปฏิบัติ ซึ่งในการวัดนั้นจะวัดได้ตั้งแต่ขั้นเตรียม ขั้นลงปฏิบัติขั้นผลงานและขั้นกิจนิสัย ควรจะวัดในขณะที่กำลังปฏิบัติระหว่างเรียนหรือใช้ในการทดสอบทักษะปฏิบัติ การวัดนั้นจะวัดด้านใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่วางไว้

นพเก้า ณ พัทลุง (2548: 37) กล่าวถึง การประเมินผลการปฏิบัติว่า เป็นการทดสอบความสามารถในการทำงานของผู้เรียนภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไขที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่สุด การประเมินภาคปฏิบัติสามารถประเมินได้ 3 ลักษณะ คือ ประเมินกระบวนการประเมินผลผลิต และการประเมินทั้งกระบวนการและผลผลิตผสมผสานกัน

ไพศาล หวังพานิช (2526: 89) กล่าวว่า การวัดผลงานภาคปฏิบัติ คือ ความสามารถในการปฏิบัติเป็นการวัดที่ให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมตางออกมาด้วยการกระทำโดยถือว่าการปฏิบัติเป็นความสามารถในการผสมผสานหลักการวิธีการต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกฝนให้ปรากฏออกมาเป็นทักษะของผู้เรียน

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การวัดภาคปฏิบัติเป็นการวัดความสามารถในการปฏิบัติงานของนักเรียนที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งเกิดจากการสังเกตในขณะปฏิบัติงานอาจเป็นการปฏิบัติรายบุคคลหรือรายกลุ่มก็ได้ โดยการสังเกตพฤติกรรมตามรายการที่กำหนดในสิ่งที่ต้องการวัดและประเมิน

2. การประเมินภาคปฏิบัติ

พรพิมล พรพีรชนม์ (2550: 209-211) กล่าวถึง การประเมินการปฏิบัติว่าเป็นการทดสอบความสามารถในการทำงานของผู้เรียนภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไขที่สอดคล้องกับสภาพจริง โดยพิจารณาจากกระบวนการทำงานและคุณภาพของงาน เกณฑ์การประเมินอาจสร้างขึ้นจากมิติสำคัญของคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ของผลงานนั้น ซึ่งการประเมินสามารถทำได้ 3 ลักษณะ คือ 1) กระบวนการ 2) ผลผลิต และ 3) ประเมินทั้งกระบวนการและผลผลิต

การประเมินผลผลิตและการประเมินกระบวนการมีลักษณะ ดังนี้

1) การประเมินผลผลิต หมายถึง การประเมินงานที่เป็นผลจากการแสดงหรือการกระทำของผู้เรียน วิธีการประเมินอาจทำได้หลายลักษณะ เช่น พิจารณาจากคุณภาพงานลักษณะของงานและการตรวจสอบว่างานเป็นไปตามข้อกำหนดที่ตั้งไว้หรือไม่

2) การประเมินกระบวนการ หมายถึง การประเมินวิธีการที่ผู้เรียนได้ดำเนินการเพื่อให้ได้ผลผลิตหรือจะเป็นงานส่วนหนึ่งซึ่งไม่ใช่ผลผลิต การประเมินกระบวนการทำได้ค่อนข้าง

ยากเพราะธรรมชาติของการประเมินค่อนข้างยุ่งยาก และไม่เป็นปรนัย การประเมินส่วนใหญ่จะใช้การสังเกตโดยมุ่งดูที่คุณภาพหรือประสิทธิภาพหรือประสิทธิภาพของกระบวนการที่ผู้เรียนใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งผลการเรียนรู้

การประเมินการปฏิบัติควรประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) กำหนดวัตถุประสงค์ของการวัดอย่างชัดเจน
2) กำหนดวิธีการทำงาน
3) กำหนดความสำเร็จของงาน
4) มีคำสั่งควบคุมสถานการณ์ในการปฏิบัติงาน
5) มีเกณฑ์การให้คะแนนที่ชัดเจน
6) มีการประเมินพฤติกรรมขั้นสุดท้ายของการปฏิบัติงาน

3. เทคนิควิธีการประเมินการปฏิบัติ

การประเมินการปฏิบัติสามารถทำได้หลายวิธี ด้วยเครื่องมือหลายประเภท เช่น ขณะทำการทดสอบหรือขณะทำการเรียนการสอน ผู้สอนสามารถประเมินการปฏิบัติของผู้เรียนโดยฝึกให้ผู้เรียนโดยฝึกให้ผู้เรียนประเมินการเรียนรู้ของตนเองด้วยตนเอง ให้เพื่อนสนิทหรือครูผู้สอนประเมิน การประเมินควรมีความยืดหยุ่น และยุติธรรมต่อผู้เรียนทุกคน ไม่ว่าผู้สอนจะมีเทคนิควิธีการแบบใด การประเมินนั้นจะต้องตอบสนองจุดมุ่งหมายของการประเมินในแต่ละครั้งนั้นโดยอาจใช้วิธีการประเมินดังนี้ ประเมินรายบุคคล ประเมินกลุ่ม ประเมินตนเอง และประเมินเพื่อน

4. ประเภทของเครื่องมือการประเมินการปฏิบัติ

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541: 67) กล่าวว่า ประเภทของเครื่องมือในการประเมินการปฏิบัติมีดังนี้

1) เครื่องมือเกี่ยวกับการเขียน เป็นการวัดการประยุกต์ความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการเขียน เช่น การเขียนแบบ การสร้างแผนที่ การแปลโจทย์ปัญหาเป็นรูปภาพ และการแต่งกลอน การเขียนโครงงานวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

2) การจำแนกและระบุกระบวนการปฏิบัติ เป็นการระบุชื่อ เครื่องมือชิ้นส่วนขั้นตอนการทำงาน หรือจำแนกสิ่งที่ไม่เหมือนกัน

3) การสร้างสถานการณ์จำลอง เป็นการวัดโดยกำหนดสถานการณ์ที่คล้ายสถานการณ์จริงมากที่สุดให้ผู้เรียนแก้ปัญหาบอกขั้นตอน วิธีการทำงานเพื่อสร้างงานหรือเพื่อระงับหรือบรรเทาความเสียหาย

4) การกำหนดตัวอย่างงาน เช่น งานแกะสลักสบู่ ผู้สอนให้ผู้เรียนศึกษาตัวอย่างงานแล้วทำตามแบบให้เหมือนหรือดีกว่า ซึ่งการประเมินอาจประเมินผลสำเร็จทั้งชิ้นหรือประเมินเพียงบางส่วนก็ได้

5. เกณฑ์การประเมินการปฏิบัติ

พรพิมล พรพีรชนม์ (2550: 212) เครื่องมือสำคัญที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินการปฏิบัติของผู้เรียน เรียกว่า รูบริค (Rubric) ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อพิจารณาลักษณะของสิ่งสำคัญโดยจะต้องกำหนดมาตรวัด (Scale) และรายการคุณลักษณะที่บรรยายถึงความสามารถในการแสดงออกของผู้เรียนในแต่ละระดับ ข้อมูลจาก รูบริค จะสะท้อนให้ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องทราบว่า ผู้เรียนเรียนรู้อะไรมาบ้างและทำอะไรได้มากน้อยเพียงใด นับได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญใน การทดสอบภาคปฏิบัติเพราะเป็นแนวทางการให้คะแนนอันประกอบด้วยระดับคะแนนและรายละเอียดที่อธิบายคุณลักษณะแต่ละระดับ คะแนนดังกล่าวอาจเป็นเชิงคุณภาพ เช่น ดี ปากกลาง พอใช้ หรืออาจเป็นคะแนน เช่น 1 คะแนน 2 คะแนน และ 3 คะแนน ก็ได้

นพเก้า ณ พัทลุง (2548: 63) กล่าวถึงลักษณะของเกณฑ์การประเมินผลที่ดีดังนี้

1) ความสัมพันธ์กับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด
2) ครอบคลุมคุณลักษณะทุกด้านในการปฏิบัติของผู้เรียน
3) สะท้อนถึงมโนทัศน์ของการปฏิบัติที่มีคุณภาพ
4) ระดับคะแนนกำหนดไว้อย่างเหมาะสม
5) อธิบายแต่ละระดับของคะแนนอย่างชัดเจน
6) ผู้เรียนและผู้ปกครองสามารถเข้าใจได้ง่าย
7) สามารถประยุกต์ใช้ได้ในชิ้นงานต่างๆ
8) มีความยุติธรรมและปราศจากอคติ
9) มีความเป็นไปได้ในการใช้งาน

เกณฑ์การประเมินแบ่งได้ 2 ประเภท ดังนี้ (นพเก้า ณ พัทลุง, 2548: 63-68)

1) การให้คะแนนเป็นภาพรวม เป็นการให้คะแนนโดยดูภาพรวมของการปฏิบัติงานหรือผลงาน

3 หมายถึง คำตอบถูกต้อง แสดงเหตุผลและแนวคิดประกอบชัดเจน
2 หมายถึง คำตอบถูกต้อง แสดงเหตุผลแต่แนวคิดยังไม่ชัดเจน
1 หมายถึง คำตอบผิดพลาด แสดงเหตุผลแนวคิดไม่ชัดเจน
0 หมายถึง ไม่ตอบหรือตอบไม่ถูก

2) การให้คะแนนแบบแยกองค์ประกอบ เป็นการให้คะแนนโดยแยกองค์ประกอบเป็นด้าน ๆ ของการปฏิบัติงานหรือผลงาน

ด้านบุคลิกภาพ

ระดับดี หมายถึง สบตาผู้ชมบ่อยๆ น้ำเสียงมีความเหมาะสมตลอดเวลา และมีความกระตือรือร้นในการนำเสนอ

ระดับปานกลาง หมายถึง สบตาผู้ชมบางครั้ง น้ำเสียงมีความเหมาะสมบางครั้ง และมีความกระตือรือร้นในการนำเสนอบ้าง

ระดับต่ำ หมายถึง ไม่สบตาผู้ชม น้ำเสียงไม่เหมาะสม และไม่มีความกระตือรือร้นในการนำเสนอ

ด้านความรู้

ระดับดี หมายถึง สรุปความรู้ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

ระดับปานกลาง หมายถึง มีความผิดพลาดบ้างในการสรุปความรู้

ระดับต่ำ หมายถึง มีความผิดพลาดในการสรุปความรู้บ่อยครั้ง

จากที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า ในการกำหนดเกณฑ์การประเมิน ผู้ประเมินต้องกำหนดวิธีการและรายละเอียดขององค์ประกอบรายการประเมินให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่จะประเมินและกำหนดเกณฑ์การประเมินให้ชัดเจน จึงจะมีผลการประเมินที่มีคุณภาพ

การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1. ความหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

กิ่งแก้ว โคจรานนท์ (2540: 25) ได้กล่าวว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง การวัดความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถและทักษะทางด้านวิชาการ รวมทั้งสมรรถภาพทางสมองด้านต่าง ๆ เช่น ระดับสติปัญญา การคิด การแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นด้วยคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือการรายงานทั้งเขียนและพูด การทำงานที่ได้รับมอบหมาย ตลอดจนการทำการบ้านในแต่ละวิชา

อุทุมพร เครือบคนโท (2540: 11) กล่าวถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่า หมายถึง ความสามารถในการที่จะพยายามเข้าถึงความรู้ ซึ่งเกิดจากการทำงานที่ประสานกันและต้องอาศัยความพยายามอย่างมาก ทั้งองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสติปัญญาและองค์ประกอบที่ไม่ใช่สติปัญญาแสดงออกในรูปของความสำเร็จ ซึ่งสามารถสังเกตและวัดได้ด้วยเครื่องมือทางจิตวิทยาหรือแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั่วไป

ฤตินันท์ สมุทร์ทัย (2545: 87) ได้กล่าวถึง การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่าการวัดเพื่อดูว่าเมื่อผู้เรียน ๆ ไปแล้ว ได้รับความสำเร็จหรือมีความรู้มากน้อยเพียงใดซึ่งต้องวัดภายหลังที่ได้เรียนไปแล้ว

สรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนว่าหลังจากการเรียนรู้เรื่องนั้น ๆ ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถในวิชาที่เรียนมากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถสังเกตและวัดได้ด้วยเครื่องมือทางจิตวิทยาหรือแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2. จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์เป็นการตรวจสอบระดับความสามารถของบุคคลว่าเรียนแล้วรู้อะไรบ้าง และมีความสามารถในด้านใดมากน้อยเพียงใด นั่นคือการวัดผลสัมฤทธิ์เป็นการตรวจสอบพฤติกรรมในด้านพุทธิพิสัย โดยเป็นการวัด 2 ด้าน ตามจุดมุ่งหมายและลักษณะของวิชาที่เรียน (นิภา เมธธาวีชัย, 2543: 65)

1) การวัดด้านปฏิบัติ เป็นการตรวจสอบความรู้ความสามารถทางการปฏิบัติ โดยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ให้เห็นผลงานปรากฏออกมา ให้ทำการสังเกตและวัดได้ การวัดแบบนี้จึงต้องทำการวัดโดยใช้ “ข้อสอบภาคปฏิบัติ” ซึ่งการประเมินผลจะพิจารณาที่วิธีปฏิบัติและผลงานที่ปฏิบัติ

2) การวัดด้านเนื้อหา เป็นการตรวจสอบความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเนื้อหารวมถึงพฤติกรรมความสามารถด้านต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการเรียนการสอน มีวิธีการสอบได้ 2 ลักษณะ คือ

2.1) การสอบแบบปากเปล่า มักกระทำเป็นรายบุคคล ซึ่งเป็นการสอบที่ต้องการผลเฉพาะอย่าง เช่น การสอบอ่าน ฟังเสียง และการสอบสัมภาษณ์ เป็นต้น ซึ่งต้องการดูการใช้ถ้อยคำในการตอบคำถาม รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นและบุคลิกภาพต่าง ๆ

2.2) การสอบแบบให้เขียนตอบ เป็นการสอบที่ให้ผู้สอบเขียนเป็นตัวหนังสือตอบซึ่งมีรูปแบบการตอบอยู่ 2 แบบ คือ

2.2.1) แบบไม่จำกัดคำตอบ ได้แก่ การสอบที่ให้ผู้สอบแบบอัตนัยหรือความเรียง

2.2.2) แบบจำกัดคำตอบ เป็นการสอบที่กำหนดขอบเขตของคำถามที่จะให้ตอบหรือกำหนดขอบเขตมาให้เลือก ซึ่งรูปแบบของคำถาม คำตอบมีอยู่ 4 รูปแบบ คือ (นิภา เมธธาวีชัย, 2543: 18-22)

(1) แบบเลือกทางหนึ่ง ประกอบด้วยข้อสอบหรือข้อความหลาย ๆ ข้อ บางข้อเป็นข้อที่ถูกและบางข้อเป็นข้อที่ผิด ผู้ตอบทำเครื่องหมาย/หน้าข้อที่คิดว่าถูก และ X หน้าข้อ

ที่คิดว่าผิด ข้อความแต่ละข้อเกี่ยวข้องกับเนื้อหาแต่ละประเด็น ข้อสอบแบบนี้จึงทำการวัดเนื้อหาได้มาก

(2) แบบจับคู่ ประกอบด้วยข้อความ 2 ชุด ที่มีความสัมพันธ์กันคำสั่งที่สั่งให้ผู้สอบทำก็คือให้จับคู่ข้อความทางซ้ายกับทางขวา ที่ตนคิดว่ามีความสัมพันธ์กัน

(3) แบบเติมคำ เป็นแบบทดสอบที่มีคำถามที่มีเฉพาะเจาะจงซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การให้เติมคำ วลี จนถึงการตอบสั้นหรือยาว ๆ ก็ได้

(4) แบบเลือกตอบ ประกอบด้วยข้อความที่เป็นคำถาม และคำตอบให้เลือก ข้อดีและข้อเสีย คือ การมีตัวเลือกมากทำให้โอกาสเดาถูกลดลง แต่ออกข้อสอบต้องสร้างตัวเลือกมาก โดยเฉพาะต้องสร้างตัวเลือกที่มีโอกาสถูกใกล้เคียงกัน ตัวเลือกที่เป็นคำตอบที่ถูกต้องไม่ชี้ชัด จนผู้ที่ไม่รู้คำตอบก็เดาออก การสร้างข้อคำตอบที่ถูกของตัวเลือกให้มีลักษณะคู่ขนานกันนั่นคือ ความยาวเท่ากัน เป็นข้อความที่มีลักษณะคล้ายกันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกัน มีโอกาสถูกเท่า ๆ กันแต่ตัวเลือกที่ถูกที่สุดมีเพียงตัวเลือกเดียว ดังนั้นการสร้างข้อสอบแบบเลือกตอบ โดยเฉพาะการมีตัวเลือกจำนวนมากจึงใช้เวลาและความสามารถของผู้สร้าง แบบทดสอบแบบเลือกตอบส่วนใหญ่ชี้แนะคำตอบให้ผู้ตอบ โดยเฉพาะใช้วิธีการขจัดตัวเลือกออกที่ละตัว ในกรณีที่ผู้ตอบไม่รู้คำตอบที่สมบูรณ์ เขาอาจเปรียบเทียบตัวเลือกทั้งหมด แล้วขจัดตัวเลือกที่คิดว่าผิดมากที่สุดออกไปทีละข้อจนเหลือตัวเลือกตัวสุดท้าย ซึ่งน่าจะเป็นข้อที่ถูกมากที่สุด

ประเภทของแบบทดสอบเลือกตอบ

(4.1) แบบกำหนดตัวเลือกถูกที่สุด 1 ตัวเลือก

(4.2) แบบกำหนดตัวเลือกหลากหลาย จำแนกได้ 2 ประเภท คือ

ก) แบบให้เลือกตัวเลือกมากกว่า 1 ตัวเลือก

ข) แบบให้มีตัวเลือก “ไม่มีคำตอบที่ถูกต้อง”

การวัดผลสัมฤทธิ์ทางด้านเนื้อหาโดยการเขียนตอบนั้น เป็นที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการสอบเรียกว่า “ข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์” หรือ “แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์”

สรุปได้ว่าการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นการตรวจสอบพฤติกรรมในด้านพุทธิพิสัยขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายและลักษณะของวิชา วัดได้ 2 ด้าน คือ การวัดด้านปฏิบัติ เป็นการตรวจสอบความรู้ความสามารถทางการปฏิบัติ และการวัดด้านเนื้อหา เป็นการตรวจสอบความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเนื้อหา รวมถึงพฤติกรรมความสามารถด้านต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการเรียนการสอน

3. การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านเนื้อหาเป็นการวัดผลด้านพุทธิพิสัย หรือความรู้ความคิดโดยเป็นผลมาจากการเรียนการสอน ซึ่งพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด จะประกอบไปด้วยพฤติกรรมต่อไปนี้

3.1 ความรู้-ความจำ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในอันที่จะทรงไว้หรือรักษาไว้ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้รับจากการเรียนการสอน และจากประสบการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งที่สัมพันธ์จากประสบการณ์นั้น ๆ และสามารถถ่ายทอดสิ่งที่จำนั้นไว้ออกมาได้ถูกต้อง

3.2 ความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถในการแปลความ ตีความและสรุปความเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็นหรือเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่รับรู้ได้ถูกต้อง และสามารถสื่อความเข้าใจที่ตนมีอยู่นั้นไปสู่ผู้อื่นได้อย่างถูกต้องด้วย

3.3 การนำไปใช้ หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้ ทฤษฎี หลักการ กฎเกณฑ์และวิธีดำเนินการต่างๆ ซึ่งได้รับจากการเรียนรู้ไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันหรือสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่คล้ายคลึงกันได้ถูกต้อง

3.4 การวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะเรื่องราว ข้อเท็จจริง หรือเหตุการณ์ใด ๆ ออกเป็นส่วนย่อย ๆ ได้ และสามารถบอกได้ว่าส่วนย่อย ๆ นั้นแต่ละส่วนสำคัญอย่างไร ส่วนใดสำคัญที่สุด แต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และมีหลักการใดร่วมกันอยู่

3.5 การสังเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานส่วนย่อยเข้าด้วยกันให้เป็นส่วนใหญ่ทำให้ได้ผลที่แตกต่างและดีไปกว่าเดิม พฤติกรรมด้านนี้เน้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ

3.6 การประเมินค่า หมายถึง ความสามารถในการวินิจฉัย ตีราคาสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างมีหลักเกณฑ์ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

พฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย พฤติกรรมย่อยด้านความรู้ ความจำ เป็นพฤติกรรมที่มีระดับต่ำสุดถือเป็นพฤติกรรมด้านพื้นฐาน ส่วนพฤติกรรมย่อยด้านความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า เป็นพฤติกรรมสูงกว่าความรู้ความจำ

สรุปได้ว่าการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นการประเมินผลของการจัดการเรียนการสอน สามารถวัดได้จากพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด ประกอบด้วยพฤติกรรม ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ชุดของคำถามที่วัดพฤติกรรมทางสมองของนักเรียนในด้านความรู้และทักษะ ที่นักเรียนได้รับประสบการณ์จากภายในโรงเรียนและ

ภายนอกโรงเรียน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ (นิภา เมธธาวีชัย, 2543: 65-109)

1) แบบทดสอบอัตนัย คือ แบบทดสอบที่ต้องการให้นักเรียนคิดหาคำตอบมาเขียนบรรยายตอบยาว ๆ เติมคำหรือข้อความสั้น ๆ ตามความรู้ ความเข้าใจของตนเอง แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1.1) ข้อสอบแสดงความเรียง เป็นข้อสอบที่ให้ผู้สอบเขียนตอบยาว ๆ แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ว่ามีความรู้ในเนื้อหามากน้อยเพียงใด แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1.1.1) แบบไม่จำกัดคำตอบ เป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยรวบรวมความรู้ ความคิดเห็นทั้งหมดมาบรรยาย

1.1.2) แบบจำกัดคำตอบ คำถามแบบนี้ให้คะแนนง่ายกว่าแบบแรก เพราะคำตอบอยู่ในขอบเขตที่จำกัดและกำหนดไว้ คำชี้แจงของแบบทดสอบต้องชัดเจนและจำเพาะเจาะจง

2) แบบทดสอบปรนัย หมายถึง แบบทดสอบที่ต้องการให้นักเรียนเลือกคำตอบจากคำตอบที่กำหนดให้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1) ข้อสอบแบบถูก-ผิด เป็นข้อสอบที่กำหนดข้อความมาให้ผู้สอบเลือกว่าถูก-ผิด, จริง-ไม่จริง, ใช่-ไม่ใช่

2.2) ข้อสอบแบบจับคู่ เป็นข้อสอบที่ใช้ทดสอบความสัมพันธ์ของเนื้อเรื่องที่เรียนไปแล้ว ข้อสอบประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ทำหน้าเป็นคำถามอยู่ทางซ้ายมือ และส่วนที่เป็นตัวเลือกอยู่ทางขวามือ

2.3) ข้อสอบแบบเลือกตอบ เป็นข้อสอบ ที่มีความเป็นปรนัยมากที่สุด วัดสมรรถภาพทางสมองชั้นสูงได้ดี สามารถวินิจฉัยข้อบกพร่องของนักเรียนได้ นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง ข้อสอบแบบเลือกตอบประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

2.3.1) ส่วนที่เป็นคำถามหรือปัญหา

2.3.2) ส่วนที่เป็นตัวเลือก ตัวเลือกมีอยู่ 2 ชนิด คือ

(1) ตัวเลือกที่ถูก

(2) ตัวเลือกที่เป็นตัวลวง

คำถามของแบบทดสอบแบบเลือกตอบมี 3 แบบ คือ

1) คำถามเดี่ยว เป็นแบบทดสอบที่มีคำถามและตัวเลือกจบบริบูรณ์ในข้อ การตอบข้อสอบแต่ละข้อเป็นอิสระจากกัน

2) คำถามที่มีตัวเลือกคงที่ เป็นแบบทดสอบที่มีตัวเลือกชุดเดียว สำหรับคำถามหมายข้อตัวเลือกชุดนั้นจะเป็นเรื่องราวเดียวกัน ส่วนคำถามอาจจะเป็นประโยคคำถาม ประโยคบอกเล่าหรือเป็นวลี

3) คำถามแบบสถานการณ์ เป็นแบบทดสอบที่กำหนดข้อความ คำสนทนา บทประพันธ์ เหตุการณ์ รูป ตาราง ตัวเลข สถิติ หรือกระดาษกราฟมาให้ แล้วตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่กำหนดมาให้นั้น

สรุปได้ว่าแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ แบบทดสอบอัตนัย นักเรียนสามารถตอบโดยการเขียนบรรยาย หรือข้อความสั้น ตามความรู้ ความเข้าใจ และทดสอบปรนัยเป็นแบบทดสอบที่สามารถเลือกตอบจากคำตอบที่กำหนดให้ เช่น แบบจับคู่ แบบถูกผิด และแบบเลือกตอบ

4. ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์สามารถแบ่งออกได้ตามลักษณะของการแปรความหมายของคะแนนของแบบทดสอบประเภทนั้น ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (นิภา เมธธามีชัย, 2543: 40-41)

4.1 การวัดผลแบบอิงเกณฑ์ (Criterion-Referenced Measurement) เป็นการยึดตามแนวความเชื่อเรื่องการเรียนเพื่อรอบรู้ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดประสบความสำเร็จในการเรียน แม้ว่าผู้เรียนจะมีความแตกต่างกันก็ตาม ทุกคนได้รับการพัฒนาให้ถึงขีดความสามารถสูงสุดของแต่ละคน ซึ่งอาจใช้เวลาต่างกัน การวัดผลแบบอิงเกณฑ์เป็นการวัดโดยเปรียบเทียบคะแนนของแต่ละบุคคลกับเกณฑ์มาตรฐานที่วางไว้ การวัดผลแบบนี้จะช่วยให้ทราบได้ว่านักเรียนรู้อะไรบ้าง และรู้มากน้อยเพียงใด ดังนั้นการวัดผลแบบอิงเกณฑ์จึงขึ้นอยู่กับการกำหนดเกณฑ์เป็นสำคัญ การวัดผลแบบอิงเกณฑ์จะช่วยให้ครูทราบได้ว่าจะต้องปรับปรุงการสอนในเนื้อหาตอนใด เพื่อที่จะได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ การวัดผลแบบอิงเกณฑ์จะช่วยให้ครูได้ทราบความก้าวหน้าของนักเรียน วิเคราะห์ถึงส่วนที่เก่งหรือไม่เก่งของนักเรียน ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอนได้

4.2 การวัดผลแบบอิงกลุ่ม (Norm-Referenced Measurement) เป็นการวัดผลที่เกิดจากเรื่องความเชื่อของความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยถือว่าบุคคลมีความสามารถในการกระทำหรือปฏิบัติในเรื่องใด ๆ นั้นมีไม่เท่ากัน มีคนที่มีความสามารถเด่น หรือมีความสามารถด้อยอยู่บ้าง คนส่วนใหญ่จะมีความสามารถปานกลาง ดังนั้นการทดสอบแบบนี้จึงยึดเอาคนส่วนใหญ่เป็นหลักในการเปรียบเทียบ โดยพิจารณาผลของการสอบของบุคคลเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกัน การแปลความหมายของคะแนนแบบนี้จะทำให้ครูได้ทราบว่านักเรียนคนนี้อยู่ในตำแหน่งใดของกลุ่ม

สรุปได้ว่าแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์แบบอิงเกณฑ์ซึ่งผลที่ได้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์เป็นสำคัญและแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์แบบ

อิงกลุ่มจะยึดคนส่วนใหญ่เป็นหลักในการเปรียบเทียบ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์แบบปรนัย ชนิดเลือกตอบ ตัดสินผลการประเมินแบบอิงเกณฑ์

5. ประโยชน์ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ประโยชน์ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีดังนี้ (สุภาพ วาดเขียน, 2545:144)

1) สำรวจทั่วไปเกี่ยวกับตำแหน่งการเรียนในโรงเรียน เพื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ปกติ ทำให้เข้าใจนักเรียนได้ดีขึ้น

2) การแนะแนวและการประเมินค่าเกี่ยวกับการสอบได้สอบตกของแต่ละบุคคล จุดอ่อนและจุดเด่นของแต่ละบุคคล การสอนเสริมให้กับนักเรียนฉลาดและสอนซ่อมให้นักเรียนที่ต้องการความช่วยเหลือ การปรับปรุงการสอน

3) สามารถวัดนักเรียนเพื่อประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน

4) ช่วยในการวิจัยทางการศึกษา เปรียบเทียบผลการเรียนในวิชาที่ทำการสอนแตกต่างกัน โดยใช้แบบทดสอบมาตรฐานเป็นเครื่องมือวัด

เจตคติ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเจตคติ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบวัดเจตคติทางสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายของเจตคติ

มีนักการศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายของเจตคติไว้ดังนี้

Robbins (1993 อ้างถึงใน อัจฉรา สอนสั่ง, 2552: 42) กล่าวว่า เจตคติเป็นการประเมินสิ่งที่ชอบหรือไม่ชอบเกี่ยวกับวัตถุหรือบุคคล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546: 243) กล่าวว่า เจตคติเป็นเรื่องของความชอบ ความไม่ชอบ ความลำเอียง ความคิดเห็น ความรู้สึกเชื่อฝังใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะเกิดขึ้นเมื่อเรารับรู้หรือประเมินผู้คน เหตุการณ์ในสังคม

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2546: 14-15) กล่าวว่า เจตคติเป็นจิตสำนึกของบุคคลที่ก่อให้เกิดลักษณะนิสัยหรือความรู้สึกทางจิตใจ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เจตคติเป็นจิตสำนึกของบุคคลที่ก่อให้เกิดลักษณะนิสัยหรือความรู้สึกทางจิตใจ ชอบหรือไม่ชอบ เกี่ยวกับวัตถุหรือบุคคล

2. องค์ประกอบของเจตคติ

องค์ประกอบของเจตคติได้มีนักการศึกษากล่าวไว้ดังนี้

สุชา จันทร์เอม (2539 อ้างถึงใน คำภา ศรีแพ่ง, 2550: 40) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบด้านเจตคติว่ามี 3 ประการดังนี้

1) องค์ประกอบด้านความรู้และความเข้าใจ (Cognitive Component) หมายถึง เมื่อบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วสรุปเป็นความเชื่อของตนเอง

2) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component) เป็นผลที่ต่อเนื่องมาจากองค์ประกอบแรก กล่าวคือ เมื่อมีความเชื่อนั้นแล้วก็แสดงความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ ออกมาเป็นความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ หรือเฉย ๆ เป็นต้น

3) องค์ประกอบด้านการกระทำ (Psychomoter Component) เมื่อบุคคลใดมีความรู้และมีความเข้าใจ จนกลายเป็นความสามารถ เช่น รับรู้ และเข้าใจว่าการเรียนวิชาภาษาอังกฤษสนุกสนานจะสามารถทำความเข้าใจได้ง่าย ก็เกิดความพอใจที่จะได้เรียนทำให้มีการแสดงออกทางการกระทำโดยตั้งใจเรียน

Triandis (1971 อ้างถึงใน คำภา ศรีแพ่ง, 2550: 40) ได้สรุปองค์ประกอบเจตคติไว้ 3 ประการดังนี้

1) องค์ประกอบด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Component) หมายถึง องค์ประกอบด้านความรู้ และความเข้าใจของบุคคลต่อสิ่งเร้า เพื่อใช้เป็นเหตุผลในการสรุปรวมเป็นความเชื่อ

2) องค์ประกอบด้านท่าทีความรู้สึก (Affective component) หมายถึง ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเป็นตัวเราความคิดอีกต่อหนึ่ง ถ้าบุคคลมีภาวะความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีขณะที่คิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งแสดงว่าบุคคลนั้นมีความรู้สึกในด้านบวกและลบตามลำดับ

3) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง ความพร้อมหรือความโน้มเอียง เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทางสนับสนุนหรือคัดค้าน ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือความรู้สึก

ปรียาพร วงศ์นุตรโรจน์ (2546: 247-248) กล่าวว่า เจตคติมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1) องค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า เพื่อเป็นผลที่จะสรุปความ และรวมเป็นความเชื่อหรือช่วยในการประเมินค่าสิ่งเร้านั้น ๆ

2) องค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้สึก หรืออารมณ์ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เป็นผลเนื่องมาจากที่บุคคลประเมินค่าสิ่งเหล่านั้น พบว่าพอใจหรือไม่พอใจ ต้องการหรือไม่ต้องการ ดีหรือเลว

3) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) เป็นองค์ประกอบทางด้านความพร้อม หรือความโน้มเอียงที่บุคคลประพฤติปฏิบัติ หรือตอบสนองสิ่งเร้าในทิศทางสนับสนุนหรือคัดค้าน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า องค์ประกอบของเจตคติ มี 3 ด้านคือ ด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ และด้านพฤติกรรม

3. การวัดเจตคติ

เจตคติเป็นความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งต่างๆจะพบเจตคติของบุคคลได้โดยการสังเกต การพยากรณ์ การสัมภาษณ์ และการทดสอบ นักการศึกษาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการวัดเจตคติดังนี้

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2542: 132-144) ได้กล่าวเกี่ยวกับการวัดเจตคติมี 4 วิธี ซึ่งเรียกว่า มาตรวัดเจตคติ คือ

1) มาตรวัดเจตคติของลิเคร์ท

2) มาตรวัดเจตคติของเทอร์สโตน

3) มาตรวัดเจตคติของออสกูต

4) มาตรวัดเจตคติของกัตต์แมน

ภัทรา นิคมานนท์ (2543: 179-185) ได้กล่าวเกี่ยวกับการวัดเจตคติว่าที่นิยมใช้มีอยู่ 2 วิธี คือ

1) วิธีของลิเคิร์ท (Likert)

2) วิธีแบบซีแมนติก ดิฟเฟอเรนเชียล

สำหรับมาตรการวัดเจตคติที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นมาตราวัดเจตคติตามวิธีของลิเคิร์ท จึงนำเสนอในที่นี้เพียงวิธีเดียว การวัดเจตคติตามวิธีของลิเคิร์ท Summated Rating ผู้คิดคือ Rennis Likert มีขั้นตอนดังนี้

2.1) ตั้งวัตถุประสงค์ว่าต้องการศึกษาเจตคติของใครที่มีต่อสิ่งใด

2.2) ให้ความหมายของเจตคติต่อสิ่งที่จะศึกษานั้นให้เด่นชัด เพื่อให้ทราบว่าสิ่งที่จะวัดนั้นคืออะไร ประกอบด้วยคุณลักษณะใดบ้าง เช่น จะวัดเจตคติของนักเรียนต่อการเรียนเรื่อง พิธีกรรมโนราโรงครู ก็ต้องวิเคราะห์ให้ทราบว่า ควรถามเกี่ยวกับการเรียนเรื่อง พิธีกรรมโนราโรงครูในเรื่องใดบ้าง

2.3) ทำการสร้างข้อความเจตคติให้ครอบคลุมลักษณะต่าง ๆ ที่วิเคราะห์ได้จำนวนข้อความที่สร้าง และให้จำนวนข้อความที่กล่าวถึงมีทั้งในทางดี (ทางบวก) และในทางที่ไม่ดี (ทางลบ) จำนวนมากพอต่อการที่เมื่อนำไปวิเคราะห์คุณภาพแล้วเหลือตามความต้องการ

2.4) ตรวจสอบข้อความที่สร้างขึ้น ซึ่งอาจทำได้โดยผู้สร้างข้อความเองหรือนำไปให้ผู้มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ตรวจสอบ

2.5) ทำการทดลองขั้นตอนก่อนที่จะนำไปใช้จริง โดยการนำข้อความที่ได้ตรวจสอบแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่งเพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนจะบรรจุลงในมาตราวัดเจตคติ

มาตราวัดเจตคติตามวิธีของเลิเคิร์ท กำหนดช่วงความรู้สึกเป็น 5 ช่วง หรือ 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย เฉย ๆ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ข้อความที่บรรจุลงในมาตราวัดประกอบด้วยข้อความที่แสดงความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่ง ทั้งในทางดีและในทางไม่ดีโดยมีจำนวนข้อพอ ๆ กัน การกำหนดคะแนนเป็น 5 4 3 2 1 (หรือ 4 3 2 1 0) สำหรับข้อความทางบวก 1 2 3 4 5 (หรือ 0 1 2 3 4) สำหรับข้อความทางลบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดั้งนี้

วิไลวรรณ ถิ่นจะนะ (2551: 79-83) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านทักษะการอ่านสะกดคำโดยใช้เกมการศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา โดยใช้เกมการศึกษาและแบบทดสอบวัดทักษะการอ่านสะกดคำผลการวิจัย พบว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านทักษะการอ่านสะกดคำโดยใช้เกมการศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 98.17/98.47 และนักเรียนมีทักษะการอ่านสะกดคำหลังจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อริยา กัณฑลักษณ์ (2553: 77-81) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยรูปแบบการสอนซิปปา เพื่อพัฒนาทักษะการออกแบบภาพร่าง ในรายวิชาการพิมพ์ซิลค์สกรีนโดยใช้ แบบประเมินทักษะการสร้างภาพร่าง และแบบสอบถามความพึงพอใจ ผลการวิจัย พบว่า

1) นักศึกษาที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยรูปแบบการสอนซิปปามีทักษะการออกแบบภาพร่างหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 43.97 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.03 ซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) นักศึกษาที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยรูปแบบการสอนซิปปามีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรหลังเรียนอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49

พรชัย พูลเพิ่ม (2552: 95-98) จากการดำเนินการวิจัยตามรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการเพื่อปฏิบัติการบริหารกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านทักษะอาชีพของโรงเรียนบ้านคำบาก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 5 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1) ผลการปฏิบัติการบริหารกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านทักษะอาชีพของโรงเรียนบ้านคำบาก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 5 พบว่า ผู้วิจัยได้ดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการวางแผนเตรียมบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้และอาคารสถานที่ มีการปฏิบัติโดยการจัดประชุม บรรยายให้ความรู้ โดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ มีการจัดให้ผู้ร่วมวิจัยได้ไปศึกษาดูงานเพิ่มเติมความรู้ และประสบการณ์ให้ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจในโครงสร้างเนื้อหาสาระกระบวนการจัดกิจกรรม วิธีการเขียนแผนกิจกรรม การเขียนคู่มือประกอบการจัดกิจกรรมได้ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 2.91) เมื่อเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้อยู่ในระดับปานกลาง

2) ผลการพัฒนาด้านการเขียนแผนกิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียน กิจกรรมออมทรัพย์ในโรงเรียน กิจกรรมปลูกพืชผักสวนครัวในโรงเรียน กิจกรรมเลี้ยงปลาดุกบิ๊กอุยในสระประมงโรงเรียน กิจกรรมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และกิจกรรมการแปรวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นตามฤดูกาลในโรงเรียน ผู้วิจัยได้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเตรียมวางแผนด้านเอกสาร คู่มือโครงสร้างเนื้อหาและโครงสร้างรูปแบบการเขียนแผน ให้ผู้ร่วมวิจัยได้ฝึกปฏิบัติการเขียนแผนโดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้วิจัยได้ตรวจแนะนำการเขียนแผนอย่างใกล้ชิด จากการตรวจประเมินผลการเขียนแผนของครูผู้ร่วมวิจัยได้ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ($\overline{X}$ = 3.00) เมื่อเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้อยู่ในระดับดี

3) ผลการพัฒนาด้านการเขียนคู่มือประกอบการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านทักษะอาชีพทั้ง 6 กิจกรรม คือ กิจกรรมสหกรณ์ในโรงเรียน กิจกรรมออมทรัพย์ในโรงเรียน กิจกรรมปลูกพืชผักสวนครัวในโรงเรียน กิจกรรมเลี้ยงปลาดุกบิ๊กอุยในสระประมงโรงเรียน กิจกรรมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และกิจกรรมการแปรวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นตามฤดูกาลในโรงเรียน ผู้วิจัยได้ปฏิบัติการพัฒนาผู้ร่วมวิจัย ด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ มีการวางแผน เตรียมคู่มือการประชุม ในส่วนที่เป็นตัวอย่างของคู่มือ และโครงสร้างรูปแบบการเขียนคู่มือประกอบการจัดกิจกรรมให้ผู้วิจัยได้ศึกษาและฝึกปฏิบัติการเขียนคู่มือ จัดให้ผู้ร่วมวิจัยไปศึกษาดูงานเพิ่มเติมด้านการเขียนคู่มือจากแบบอย่างที่ดีในแหล่งศึกษาดูงาน จากการตรวจประเมินผลการเขียนคู่มือของครูผู้ร่วมวิจัยได้ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ($\overline{X}$ = 3.00) เมื่อเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้อยู่ในระดับดี

ลิขนะ พงศาปาน (2550: 96-102) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนากิจกรรมเสริมหลักสูตรคริสตจริยธรรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า

1) รูปแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรคริสตจริยธรรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้จัดทำขึ้น สามารถพัฒนาและเสริมสร้างนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม และทำให้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 5 ด้าน สูงขึ้น ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ในข้อที่ 1

2) นักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรคริสตจริยธรรม มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเทียบกับก่อนเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรคริสตจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .001 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ในข้อที่ 2

3) นักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรคริสตจริยธรรม มีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน่าพอใจ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ในข้อที่ 3

4) ความคิดเห็นของนักเรียนและครูที่ปรึกษากิจกรรมที่มีต่อกิจกรรมเสริมหลักสูตรคริสตจริยธรรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ในข้อที่ 4

นุชะนี หินจำปา (2552: 53-57) ได้วิจัยเรื่อง การใช้ชุดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการใช้ชุดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า

1) ค่าเฉลี่ยของคะแนนผลงานนักเรียนทั้งหมดมีค่าเท่ากับ 96.44 คิดเป็นร้อยละ 80.36 และนักเรียนหญิงมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากกว่านักเรียนชาย

2) พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในกิจกรรรม ความรับผิดชอบ การมีสัมพันธภาพ และการแสดงความคิดเห็น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

3) นักเรียนมีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อม หลังการใช้ชุดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เรื่อง สิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด